

BARIŞ GÖNÜLLÜLERİ VE TÜRKİYE'DEKİ FAALİYETLERİ

Murat SOYSAL*

Öz

Bariş Gönüllüleri Örgütü 1961 yılında ABD'nin resmi bir birimi olarak kurulmuştur. Bariş Gönüllüleri'nin amacı, ABD'yi diğer devletlere tanıtmak, diğer devletleri yakından tanımak, az gelişmiş ülkelere sosyal ve ekonomik kalkınmaları konusunda yeterli vasıflara sahip iş gücü sağlamak olarak ifade edilmiştir. Diğer yandan ABD, Bariş Gönüllüleri'ni soğuk savaş döneminde Sovyet Rusya'ya karşı silahsız bir güç olarak kullanmıştır.

Bariş Gönüllüleri, ABD-Türkiye arasında 1962 yılında imzalanan bir anlaşmayla Türkiye'ye gelmeye başlamıştır. Bariş Gönüllüleri'nin faaliyetleri, zararlı olduğu gerekçesiyle oluşan toplumsal ve siyasal tepkiler sonrasında durdurulmuş ve Bariş Gönüllüleri, 1971 yılından sonra Türkiye'ye gelmemiştir. Türkiye'de buldukları süre içerisinde resmi rakamlara göre, toplam 1460 Bariş Gönüllüsü Türkiye'nin çeşitli bölge, il, ilçe ve köylerinde eğitim, sağlık, toplum kalkınması, köy kalkınması çerçevesinde farklı programlarda görev yapmıştır. Bu makalede Bariş Gönüllüleri'nin kuruluşu, amaçları, Türkiye'deki faaliyetleri, çalışma alanları, Türkiye'den ayrılışları ve Bariş Gönüllüleri'ne karşı oluşan toplumsal tepkiler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bariş Gönüllüleri, Bariş Örgütü , Soğuk Savaş, Türkiye, ABD, Gönüllü Kuruluşlar.

The Peace Corps And Their Activities In Turkey

Abstract

The Peace Corps Volunteers was founded in 1961 as a legal institute of the USA. The aims of the Peace Corps Volunteers are expressed as to introduce the USA to the other countries, to know them better and to provide underdeveloped countries qualified workforce in social and economic areas. Also, the USA used the Peace Corps Organization as an unarmed force against Soviet Russia during the Cold War period.

---

* Uşak Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, murat.soysal@usak.edu.tr

The Peace Corps first came to Turkey by an agreement between the USA and Turkey in 1962. Later on, activities of the Peace Corps were aborted owing to negative social and political reactions and the Peace Corps didn't come to Turkey after 1971. According to official statistics, 1460 peace volunteers took part in various programs such as education, health, social development, rural development in various regions, province, boroughs and villages of Turkey. In this study, the Peace Corps Volunteers' activities, social reactions against them in Turkey and their departure from Turkey were discussed.

Key words: *Peace Volunteers, Peace Corps, Cold War, Turkey, the USA, Voluntary Organizations.*

Giriş

İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu dünya düzeninde, ABD ve Sovyet Rusya arasında doğrudan silah kullanmadan başlayan baskın güç olma mücadelesi, tüm dünya devletlerini etkisi altına almıştır. Özellikle 1947 yılı sonrasında ABD, bağımsızlık mücadelesi veren veya bağımsızlığını yeni kazanmış devletlere karşı Sovyet Rusya etkisini kırmak için, Avrupa'yı kapsayan ve daha sonra Orta Doğu bölgesini içine alan ekonomik ve askeri yardım girişimleri ile yeni bir strateji geliştirmiştir. ABD, Sovyet Rusya etkisinde kalınarak ideolojik sapmaların olabileceği kaygısıyla, gelişmemiş ülkelerin uluslararası sahada kendi yanında yer almalarını sağlamak ve dış politikasını daha işler hâle getirmek için yardım organizasyonlarına dayalı yeni bir politika geliştirmiştir.

ABD, az gelişmiş ülkelerin ekonomik, sosyal kalkınma isteklerini yönlendirmek ve istediği biçimde şekillenmelerini sağlamak için, yardım örgütleriyle harekete geçerek etkinliğini arttırmaya çalışmıştır. Bu nedenle Barış Gönüllüleri Örgütü'nün¹ kurulmasından önce The American Friends Service Committee-AFSC, International Cooperation Administration-ICA (Uluslararası İşbirliği Yönetimi), Civilian Conservation Corps-CCC (Sivil Koruma Örgütü), Operation Crossroads Africa-OCA, International Voluntary Service-IVS (Uluslararası Gönüllü Kuruluşu) gibi yardım kuruluşları okyanus ötesine uzanacak şekilde faaliyetlere başlamıştır.²

¹ ABD-Türkiye arasında 1962 yılında imzalanan anlaşmada, meclis görüşmelerinde ve sonraki yıllarda kurumlarda Peace Corps, "Barış Gönüllüleri" adlı Amerikan Teşkilatı şeklinde tanımlanmıştır. Bu makalede, örgütü nitelemek için ABD-Türkiye arasında imzalanan anlaşmada yer aldığı şekliyle "Barış Gönüllüleri" ve "Barış Gönüllüleri Örgütü" isimleri kullanılmıştır.

² Velma Adams, **The Peace Corps in Action**, Follet Publishing Center, Chicago, 1964, s. 5; Pauline Madow, **The Peace Corps**, The H.W Wilson Company, New York, 1964, s. 36-37,

Kurulması düşünülen Barış Gönüllüleri Örgütü, 1960 öncesinde kurulmuş olan bu örgütlerin yöntem veya amaçlarından etkilenecek şekilde şekillenmiştir.

Birbirinden farklı görevlere sahip ama aynı hedefler doğrultusunda kurulan bu kadar çok organizasyon varken Barış Gönüllüleri'nin oluşturulmasının temel nedenlerinden biri ABD'nin Sovyet Rusya ile yaşadığı ideolojik çekişmeler olmuştur. Bu nedenle ABD'nin çok önem verdiği, dış politikasının bir parçası olarak gördüğü ve büyük parasal kaynaklarla devlete bağlı bir birim olarak kurduğu Barış Gönüllüleri'nin kuruluş fikri ve amacının ne olduğu oldukça önemli bir husustur.

1. Barış Gönüllüleri Örgütü'nün Kuruluş Fikri, Kuruluşu ve Amaçları

Barış Gönüllüleri fikrinin temelleri, yerli halka yardım etmek amacı ile çok uzak bölgelere giden misyonerler kadar eskiye dayandırılmıştır. ABD yönetiminin, genç ABD nüfusunu eğitmesi ve dünyanın gelişmemiş ülkelerinde gönüllü olarak çalışmaya hazırlanması yönündeki kararı, uluslararası ilişkiler hakkında yeni ve ilham veren bir yaklaşım ortaya çıkarmıştır. Devlet tarafından faaliyete geçirilmek istenen bu tarz girişimler, herhangi bir özel ajansın ya da teknik yardım organizasyonunun harekete geçemeyeceği büyüklükte olmuştur.³

John F. Kennedy, Barış Gönüllüleri Örgütü'nün kurulmasını sağlayan ve bu örgütün faaliyetlerini destekleyen isim olmuştur. Kennedy, ABD başkanlık seçim kampanyası devam ettiği sırada Michigan Üniversitesi'nde binlerce öğrenciden oluşan kalabalığa kurmak istediği örgütü anlattıktan sonra, üniversite mezunu olan ve olmayan genç yaştaki kesimleri, örgütün kuruluşunu desteklemek ve bu örgüt faaliyetlerinde çalışmak için çağrıda bulunmuştur.⁴ Kennedy, ABD başkanlık seçimlerine bir hafta kala 2 Kasım 1960'ta San Francisco'da Barış Gönüllüleri Örgütü'nü kuracağını resmen açıklarken; "*Askeri, ekonomik, bilimsel ve eğitimsel bakımdan daha güçlü bir mücadeleye, daha güçlü bir Hür Dünya'ya, daha güçlü bir Birleşmiş Milletler'e ve daha güçlü bir Amerikan Dış Politikasına ihtiyacımız var*"⁵ şeklinde konuşmuştur. Kennedy, ABD dışişlerinde çalışan kadronun büyük

<http://www.u-s-history.com/pages/h1586.html>, Erişim Tarihi: 24.03.2015,
<http://www.blackpast.org/?q=gah/operation-crossroads-africa-1958>, Erişim Tarihi: 24.03.2015.

³ Roy Hoopes, **The Complete Peace Corps Guide**, The Dial Press, New York, 1961, s.VII.

⁴ Hoopes, **a.g.e.**, s.34, Kennedy Michigan Speech(Oct 14, 1960), <http://www.peacecorps.gov/about/history/> Erişim Tarihi: 21.3.2015

⁵ Speech of Senator John F.Kennedy, Cow Palace, San Francisco, CA, November 2,1960.<http://www.presidency.ucsb.edu/index.php>, Erişim Tarihi: 24.03.2015.

çoğunluğunun şaşılacak şekilde yetersizlik ve bilgisizlik içinde olduğunu, çoğunun yanlış seçilmiş, gerekli bilgi ve deneyime sahip olmadığını, bu diplomatların yerine kendisini vatanına adanmış, idealist ve genç Amerikalıların gelmesinin son derece gerekli ve zorunlu olduğunu belirtmiştir. Kennedy'e göre, "*Amerikalı gençlerin savaş erleri olarak yetiştirilmesinden vazgeçilmeyecek; fakat aynı zamanda onların Barış elçileri olmaları da sağlanacaktır*"⁶. Gençler üç yıllık zaman çevresinde az gelişmiş ülkelerin halklarıyla birlikte çalışacak, onlara ABD idealizmini, dinamizmini ve dünya görüşünü öğreteceklerdi. Bu şekilde Genç Amerikalıların önderliğinde hür dünya koalisyonu gerçekleştirilmiş olacaktı.⁷

Kennedy, gerek ABD'nin 1960 yılı öncesindeki dış politikadaki durumunu ve gerekse Barış Gönüllüleri Örgütü'nün neden kurulması gerektiği yönündeki görüşlerini ortaya koyarken, az gelişmiş ülkelerdeki ABD algısına değinmiş ve öte yandan Sovyet Rusya'nın diğer dünya devletleriyle ilişkilerini örnek vererek, ABD'nin dış politikadaki duruşunu sorgulamıştır.⁸ Kennedy, kurulacak olan Barış Gönüllüleri ve ABD dış politikası hakkında yaptığı bir konuşmasında yeni bir stratejinin geliştirilmesi gerektiğini şu sözlerle açıklamıştır: "*Şu an Asya'da aynı zamanda Afrika'da Amerikan teknisyenlerden çok Sovyet teknisyenler bulunmaktadır. Rus diplomatlar bölgeye ilk ulaşanlar, ilk yardım teklif edenler ve resmi kilit bağlantıları sayesinde diplomatik olarak alanda ilk temsil edilenlerdir. Guinea, Ghana, Laos ve dünyanın her yerinde gittikleri ülkeyi çok iyi tanurlar ve dillerini en iyi şekilde konuşarak çok daha hızlı ve etkili bir şekilde çalışırlar. Fiziksel silahlar ve ordular ya da Amerikan dolarları Rusların bu çalışmalarını durduramaz. Onlara sadece kendileri ile eşit derecede donanmış adanmış Amerikalılarla karşılık verilebilir ve eğer ben seçilsem bana bu donanımlı Amerikalıları bulmamda yardımcı olun...*"⁹ Kennedy'nin de bizzat seçim konuşmasında dile getirdiği; "*...Fiziksel silahlar ve ordular ya da Amerikan dolarları Rusların bu çalışmalarını durduramaz...*" ifadesi, aslında soğuk savaş döneminde, bir güç unsuru olarak silahların ve orduların yerine, gidilen ülkelerle yüz yüze iletişimin daha önemli olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Kennedy, soğuk savaş döneminde uluslararası alanda atılan her türlü adımın, bir anlamda silah gücü kadar etkili olabileceğini her fırsatta dile getirmiştir.

⁶ Speech of Senator John F. Kennedy, Cow Palace, San Francisco, Calif., November 2, 1960. http://www.jfklink.com/speeches/jfk/nov60/jfk021160_cow01.html, Erişim Tarihi: 23.03.2015.

⁷ Müslim Özbalkan, **Gizli Belgelerle Barış Gönüllüleri**, Ant Yayınları, İstanbul, 1970, s. 30.

⁸ Speech of Senator John F. Kennedy, Cow Palace, San Francisco, Calif., November 2, 1960. http://www.jfklink.com/speeches/jfk/nov60/jfk021160_cow01.html, Erişim Tarihi:23.03.2015

⁹ http://www.jfklink.com/speeches/jfk/nov60/jfk021160_cow01.html, Erişim Tarihi:23.03.2015

Kennedy, 8 Kasım 1960'ta yapılan ve ABD Başkanı seçildikten hemen sonra Sargent Shriver'in başkanlığında bir araştırma komitesi kurduğunu. Sargent Shriver, Barış Gönüllüleri ile ilgili olarak özel ve kamusal örgütlerden bu konuyla ilgili kişileri toplamaya, onlarla toplantılar, konferanslar düzenlemeye ve kurulacak örgüt hakkında raporlar hazırlatmaya başlamıştır. Tüm bu çalışmalardan sonra elde edilen sonuçlar ve hazırlanan raporlar Ocak-Şubat 1961'de Kennedy'e sunulmuştur.¹⁰

Barış Örgütü'nün kurulması konusunda kamuoyundan gelen olumlu tepkiler sonrasında, Başkan Kennedy 1 Mart 1961'de anayasanın kendisine verdiği yetkiyi kullanarak (Executive Order-10924) Barış Örgütü'nü kurduğunu açıklamıştır.¹¹ Aynı gün Kennedy, Kongreye bir bildiri göndererek geçici pilot Barış Örgütü'nü kurduğunu açıklamış ve *"ister özel örgüt ve kurumlar aracılığıyla, isterse ABD Hükümeti tarafından; yetiştirilmiş Amerikalı kadın ve erkeklerin acil olarak insan gücüne ihtiyacı olan yabancı ülkelere gönderilmelerini"* kongre üyelerine önermiş ve Barış Gönüllüleri Örgütü'nün kuruluşunu resmi hale getirilmesini istemiştir.¹² 4 Mart 1961'de ABD Başkanı Kennedy, Sargent Shriver'i örgütün yöneticisi olarak göreve getirdiğini duyurmuş ve 30 Mart 1961'de Kennedy kurduğu Barış Gönüllüleri Örgütü'nün işlerlik kazanması için, Ulusal Danışma Konseyi'ni(National Advisory Council) görevlendirdiğini söylemiştir. 31 Mayıs 1961'de bu konu hakkında hazırlanan hükümet tasarısı ABD Kongresi'ne gönderilmiştir.¹³

Daha Kongre'de Barış Örgütü'yle ilgili görüşme başladığı zaman, gönüllülerin eğitim, sevk işleri büyük bir hızla bitirilmiş ve ilk barış gönüllüleri grubu Gana ve Tanzania'da çalışmaya başlamak için yola çıkmış ve ellisi 30 Ağustos 1961'de ilk görev yerlerine ulaşmıştır.¹⁴ Barış Gönüllüleri Yasası (Peace Corps Act), ABD kongresinde görüşülmeye başlanmış ve temsilcilerin çoğunluğu, geçici olarak kuruluşundan yaklaşık yedi ay sonra, 22 Eylül 1961'de bu örgütün kuruluşunu onaylamıştır.¹⁵

¹⁰ Hoopes, a.g.e., s.35-36.

¹¹ **Executive Order-Establishment and Administration of the Peace Corps in the Department of State**, March 1,1961, <http://collection.peacecorps.gov/cdm/compoundobject/collection/p9009coll14/id/2> Erişim Tarihi:23.03.2015

¹² http://www.jfklink.com/speeches/jfk/publicpapers/1961/jfk63_61.html, Erişim Tarihi:23.03.2015.

¹³ Hoopes, a.g.e., s.37.

¹⁴ First Group of Peace Corps Volunteers, <http://www.peacecorps.gov/about/history/>, Erişim Tarihi: 22.03.2015

¹⁵ Peace Corps Act, Eighty-Seventh Congress of the United States of America, At the First Session, H.R.7500,Public Law,87-293,September 22,1961,<http://www.archives.gov/education/lessons/peace-corps/images/public-law-01.jpg> Erişim Tarihi:22.03.2015, Özbalkan, a.g.e., s.36.

Kennedy, Barış Örgütü Yasası'nın ABD Kongresi'nden geçmesinden sonra yaptığı konuşmada, memnuniyetini dile getirmiş ve Barış Örgütü'nde çalışmak için on üç bin ABD vatandaşının başvuruda bulunduğunu, yılın sonunda bine yakın gönüllünün deniz aşırı hizmet için hazır olacağını ya da ABD'deki hazırlık eğitimlerinin biteceğini ifade etmiştir.¹⁶

ABD Kongresi, 22 Eylül 1961'de onayladığı Barış Örgütü Yasası'nda, örgütün amaçlarını şöyle ifade etmiştir:¹⁷ “*Birleşik devletler Kongresi; ilgili ülkelerin ve bölgelerin insanların yetişkin insan gücüne olan ihtiyaçlarını gidermede yardımcı olmak, hizmet edilen milletlerde Amerikan milletine karşı daha dostane bir anlayış geliştirmeye çalışmak ve Amerikan milletinin öteki ülkelerin insanlarını daha iyi anlamalarını sağlamak için; bu ülkelerin, yabancı ülkelerde hizmet edecek yeterlilikte ve gerektiğinde güç koşullar altında çalışmaya istekli Amerikalı kadın ve erkeklerden yararlanmalarını sağlayacak bir Barış Gönüllüleri aracılığıyla dünya barışını ve dostluğunu geliştirmenin, bu yasanın amaçları ve Birleşik Devletler'in politikası olduğunu açıklar*”.

ABD, Barış Gönüllüleri'ni kurarak aynı zamanda sayısız ABD vatandaşına yeni çalışma olanağı sağlamıştır. ABD yöneticileri, gelişmemiş ülkelere gönüllü Amerikalı göndermek suretiyle, az bir masrafla büyük bir kitleye iş sağlama olanağını elde edeceklerdi.¹⁸

2. ABD ile Türkiye Arasında İmzalanan Barış Gönüllüleri İkili Anlaşması

ABD'nin Türkiye'ye Barış Gönüllüsü yollama girişimi, mektup değişimi ile yapılan anlaşmanın bir yıl öncesinde başlamıştır. Bu girişimlerin başladığı tarihten sonra, Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelebilmeleri için var olan hukuki engellerin kaldırılması için çalışmalara başlanmıştır. Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'ye gelerek çeşitli programlarda çalışmalarını sağlamak amacıyla yapılan görüşmeleri, ABD temsilcileri olarak Mr. Kuhn ve Mr. Woolfley ile Türkiye adına Hamit Batu ve Şefik Fenmen birlikte yürütmüşlerdir. Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'de çalışabilmeleri için engel niteliğinde olabilecek örgüt yöneticilerine ve personele diplomatik ayrıcalık sorunu, vergi, resim ve harç sorunu, programın gerektiği yerlerde serbestçe çalışmalarının sağlanması, örgüt temsilcisinin tanınması vb. sorunların

¹⁶ http://www.jfklink.com/speeches/jfk/publicpapers/1961/jfk380_61.html Erişim Tarihi:23.03.2015

¹⁷ Peace Corps Act, Eighty-Seventh Congress of the United States of America, At the First Session, H.R.7500,Public Law,87-293,sec. 2, September 22,1961 ,<http://www.archives.gov/education/lessons/peace-corps/images/public-law-01.jpg>, Erişim Tarihi:23.03.2015

¹⁸ Özbalkan, a.g.e., s.44.

çoğuna bir yıl içerisinde önemli aşamalardan geçilerek çözümler bulunmuştur.¹⁹

ABD ile Temmuz 1961'de başlayan ve Mayıs 1962'ye kadar süren bu ikili görüşmeler sonucunda üzerinde uzlaşılan konular üzerinden bir metin ortaya çıkmıştır. Anlaşma öncesi bu metin üzerine yetkili kurumlar arasında gerekli haberleşmeler devam etmiş ve son hali Dışişleri Bakanlığının onayına sunulmuştur. Böylece Barış Gönüllüleri İkili Anlaşması kabule hazır hale getirilmiştir.

27 Ağustos 1962'de dönemin ABD Başkan Yardımcısı Lyndon Johnson, bir dizi görüşme yapmak için Türkiye'ye gelmiştir.²⁰ Johnson'un bu ziyareti esnasında Barış Gönüllüleri İkili Anlaşması'nın imzalanması için görüşmeler tamamlanmış ve 27 Ağustos 1962 tarihinde, ABD ve Türkiye arasında Barış Gönüllüleri Örgütü'nün kabulü konusunda antlaşma yapılmıştır. Anlaşma, dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ve ABD Başkan Yardımcısı Lyndon Johnson tarafından imzalanmıştır. Johnson tarafından imzalanan bu antlaşma metninin sonunda, antlaşmanın yürürlüğe gireceği ve antlaşmanın kabul edilmemesi durumunda ise, doksan gün önceden haber verilmek üzere antlaşmanın geçersiz olabileceği uyarısı da eklenmiştir.²¹ ABD ve Türkiye arasında imzalanan Barış Gönüllüleri İkili Anlaşması'nın TBMM' de onaylanması hakkında görüşmeler ise ancak 14 Ocak 1965 tarihinde başlamıştır. Görüşmenin yapıldığı tarihte, 527 Barış Gönüllüsü Türkiye'de çeşitli alanlarda faaliyetlerini sürdürmekteydi.²²

Mecliste Barış Gönüllüleri Antlaşması ile ilgili kanun tasarısı görüşülürken, YTP, CHP, AP hükümet temsilcileri, iktidar ve muhalefet milletvekillerinin görüşleri olumlu ve olumsuz şekilde yansımıştır. Barış Gönüllüleri fikrini olumlu bulanlara göre, Barış Gönüllüleri; ahlaklı, iyi niyetli, barışçıl, insanlığa örnek niteliklere sahip bir örgüttü. Yine Barış Gönüllüleri'nin idealist, yardımsever, insanlık, hürriyet ve fazilet namına ve insanların manevi hasletlerini geliştirmek uğruna vazife almış, yüksek

¹⁹ Özbalkan, **a.g.e.**, s.125-128.

²⁰ **Milliyet**, 27 Ağustos 1962.

²¹ Yapılan Anlaşmanın Türkçe metni için bkz. **MMTD**, Dönem 1, Birleşim 39, Cilt: 34, Sayı: 336, 14 Ocak 1965, s.4-5, ABD tarafından gönderilen ve Birleşmiş Milletler tarafından tescil edilen antlaşmanın İngilizce ve Fransızca metinleri için bkz. United Nation Treaties, Volume 461, No:6651, 22 Nisan1963. <http://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20461/volume-461-i-6651-english.pdf> , <http://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20461/volume-461-i-6651-french.pdf> , Erişim Tarihi: 24.03.2015, **Milliyet**, 28 Ağustos 1962.

²² Peace Corps Congressional Presentation Fiscal Year 1972, June 1971, s.5. <http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1972>, Erişim Tarihi: 24.03.2015.

ideallerin tahakkukuna hizmet eden insanlar olduğu vurgulanmıştır. Gönüllülerin, daha fazla faydalı olabilmek için Türkçe öğrenen, insanlığı yaratan ve insan cemiyetinin arzu ettiği birliği kurmak isteyen, aldığı görevleri yerine getirebilmek için manevi değerlere sahip insanlar olduğu, örgütün faaliyetlerinde siyasi, dini bir maksat olmadan yalnız insanlığın birleşmesi ve sosyal sahada işbirliği için kurulduğu yönünde görüşler dile getirilmiştir.²³ Barış Gönüllülerini sorgulayan milletvekilleri ise gönüllerin, eğitim verme hususunda yeterli formasyona sahip olmadığını ve bu konuda da kendilerinin yeterince bilgilendirilmediğini söylemiştir.²⁴

Türkiye ile ABD arasında yapılan anlaşmanın maddelerinin görüşülmesinden sonra anlaşmanın tümü açık oylamaya sunulmuştur. Yapılan açık oylamada yeterli çoğunluk sağlanamamış ve bir sonraki gün birleşiminde tasarısı, 6 ret oyuna karşılık 250 kabul oyuyla kabul edilmiştir.²⁵ Millet Meclisi oylamaları sonrasında anlaşma Cumhuriyet Senatosu tarafından oylanmış ve 1 ret oyuna karşılık 100 kabul sonucu alınarak TBMM tarafından kabul edilmiştir.²⁶

3. Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'deki Faaliyetleri ve Çalışma Alanları

Türkiye ile ABD arasında 27 Ağustos 1962 tarihinde imzalanan Barış Gönüllüleri İkili Anlaşması'ndan sonra gönüllüler, Türkiye'ye gelmeye başlamıştır. Türkiye'ye gelmesi planlanan 47 gönüllünün, 3 aylık hazırlık eğitimlerine 25 Haziran 1962 tarihinde başlanmış ve hizmete başlama tarihi 5 Eylül 1962 olarak belirlenmiştir.²⁷ Türkiye'ye gelecek olan gönüllüler, hazırlık aşamasında bazı elemelerden geçmiş ve bunların içinden 39 kişilik ilk gönüllü grubu, eylül ayının sonlarına doğru Türkiye'ye gelmişlerdir.²⁸ Barış Gönüllüleri Türkiye Bürosu ile Milli Eğitim Bakanlığı ve Tarım Bakanlığı arasında yapılan protokollere göre, 39 Barış Gönüllüsü'nden 31'inin İngilizce öğretmeni, kalan 8 gönüllünün ise Tarım Bakanlığı Mersin Bölge Müdürlüğü'nde tarım teknisyeni olarak çalışmalarına karar verilmiştir.²⁹

²³ MMTD, Dönem 1, Birleşim 39, Cilt:34, Sayı:336, s. 662-664.

²⁴ MMTD, Dönem 1, Birleşim 39, Cilt:34, 14 Ocak 1965, s. 662-665.

²⁵ MMTD, Dönem 1, Birleşim 40, Cilt:34, 15 Ocak 1965, s. 810-813.

²⁶ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Birleşim 67, Cilt:26, s.640-677, 2 Nisan 1965, Sayı: 580, s.1-3.

²⁷ 1st Annual Peace Corps Report, 30 June 1962, s.77. http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/annualreport_1962.pdf, Erişim Tarihi:24.03.2015

²⁸ 2nd Annual Peace Corps Report, s.20, http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/annualreport_1963.pdf, Erişim Tarihi: 24.03.2015

²⁹ Özbalkan, a.g.e., s.149.

1962 ile 1971 arasında Türkiye'de bulunan gönüllü sayısı; 1962 yılında 39, 1963 yılında 142, 1964 yılında 319, 1965 yılında 527, 1966 yılında 447, 1967 yılında 220, 1968 yılında 236, 1969 yılında 164, 1970 yılında 1 şeklinde olmuştur. 1971 yılında Barış Gönüllülerinin Türkiye'ye gelişleri son bulmuştur.³⁰ Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1963 yılında Toplum Kalkınması için çalışmalarına başlamasıyla Barış Gönüllüleri Örgütü, bu alanda faaliyette bulunmak için Halk Eğitim Müdürlüğü ile program oluşturma konusunda hazırlıklara başlamıştır. Bu gelişmelerden sonra Barış Gönüllüleri'nin, hem kişi sayısında hem de faaliyet programlarında 1963 yılı sonrası bir artış yaşanmıştır. 1966 yılı sonrasında Gönüllü sayısında yaşanan düşüşün temel nedeni ise Barış Gönüllülerine karşı tepkilerin artması ve programlarda yapılan değişiklikler olmuştur.

Barış Gönüllüleri'nin bölgelere göre dağılımlarına bakıldığında; ABD resmî makamları ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında yapılmış olan 1 nolu protokole göre Gönüllülerin, (Trakya dışında) Marmara, Ege, Orta ve Güney Anadolu Bölgesinde görevlendirilmeleri ve bunun dışındaki bölgeler veya illerde faaliyette bulunmaması şartı vardı. Buna rağmen Gönüllüler Doğu, Kuzeydoğu, Güneydoğu Bölgelerinde de faaliyetlerini yürütmüştür. Gönüllüler, Bingöl ve Hakkâri dışında Türkiye'nin bütün illerinde, ilçelerinde ve köylerinde görev yapmıştır. Protokolde yasaklanmış bölgelerde görev yapan gönüllü sayısı ise 163 olmuştur.³¹

1962-1969 yılları arasında gönüllülerin en fazla görev yaptığı bölge Orta Anadolu Bölgesi olmuş ve bu bölgede 13 ilde faaliyette bulunmuşlardır. Üniversite sayısının fazla olduğu Orta Anadolu Bölgesinde(özellikle Ankara ili) 187 gönüllü görev yapmıştır. En fazla gönüllünün çalıştığı ikinci bölge ise 173 gönüllü sayısı ile 10 ilde Marmara olmuştur. Ege bölgesinde 5 ilde toplam 154, Güney Anadolu Bölgesi'nde 6 ilde 101 gönüllü görev yapmıştır. Kuzey Anadolu Bölgesi'nde çalışan gönüllü sayısı 15 ilde 164 olmuştur. Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise 15 ilde 105 gönüllü görev yapmıştır.³² 1962-1969 yılı arasında görev yapan gönüllülerin yüzde 74'ü il merkezinde, yüzde 43,7'si ilçe merkezlerinde, yüzde 12,3'ü ise köylerde

³⁰ Belirtilen rakamlar, o yıl içerisinde Türkiye'de bulunan Gönüllü sayısını göstermektedir. Belirtilen tarih aralığında gelen ve giden gönüllü sayıları yıllara göre değişmiştir. Peace Corps Congressional Presentation Fiscal Year 1972, June 1971, s.5, <http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1972> Erişim Tarihi: 24.03.2015; Action Congressional Presentation Fiscal Year 1973, s.1-16, <http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1973.pdf>, Erişim Tarihi: 24.03.2015

³¹ Özbalkan, a.g.e., s.161-162.

³² Oktay Akbaş, "Amerikan Gönüllü Kuruluşları: Barış Gönüllüleri'nin Dünyada ve Türkiye'deki çalışmaları", **Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Kış 4(1), Ankara, 2006, s. 93.

bulunmuşlardır. Barış Gönüllüleri'nin en fazla görev yaptıkları iller Ankara, İstanbul, İzmir ve Konya olmuştur.³³

Barış Gönüllüleri, Türkiye'de belirli merkezlerde yoğunlaşma yerine, küçük yerleşim birimleri olan köylere kadar geniş bir alanda faaliyet göstermiştir. Barış Gönüllüleri'nin bu kadar farklı bölgelerde çalışmaları farklı ekonomik, sosyal, siyasal, etnik, inanç kesimleriyle karşılaşma ve bunlar hakkında bilgi edinme isteğiyle alakalı bir durum olarak yorumlanmıştır.

Barış Gönüllüleri, Türkiye'de çok farklı programlar çerçevesinde faaliyette bulunmuşlardır. Barış Gönüllüleri, 1962-1969 yılları arasında; İngilizce öğretmenliği (803 gönüllü), toplum kalkınması (168 gönüllü), çocuk bakımı (77 gönüllü), sağlık-hasta bakımı ve eğitimi (45 gönüllü), tüberküloz kontrol (30 gönüllü), ev ekonomisi (15 gönüllü), turizm (10 gönüllü), üniversitede okutmanlık (37 gönüllü) programlarında çalışmıştır. Barış Gönüllüleri bürosunda sekreterlik görevinde ise 16 gönüllü görev yapmıştır.³⁴ Barış Gönüllüleri'nin en fazla çalıştığı programlar toplum kalkınması ve İngilizce öğretimi olmuştur. Aynı zamanda sağlık alanında oluşturulan programlarda çalışan gönüllüler; çocuk bakımı, hasta bakımı ve eğitimi, tüberküloz kontrol ile ilgili oluşturulan alanlarda görev yapmıştır.

Verilere göre gönüllülerden 803 kişi İngilizce öğretmenliği görevinde, ortaokul, lise maarif koleji, eğitim enstitüleri, sanat okulları ve üniversiteler gibi çeşitli yerlerde çalışmıştır. Çocuk bakımı programındaki Gönüllüler, Sağlık Bakanlığı'na ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı çocuk yuvalarında ve hastanelerinde çalışmıştır. Tüberküloz kontrol programı kısa süre yürütülmüş ve sonrasında burada çalışan gönüllüler, İstanbul ve İzmir'de Verem Savaş Dispanserleri'nde görev almışlardır. Ev ekonomisi uzmanı olarak Türkiye'ye gelen Barış Gönüllüleri ise çeşitli kız enstitülerinde ev ekonomisi dersleri vermiştir. Turizm programında görev alan gönüllülerin 3'ü Turizm Bakanlığı'nda, 7'si ise bu Bakanlığın bölge bürolarında çalışmıştır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Hacettepe Üniversitesi'nde okutmanlık görevinde bulunmuş olan gönüllüler burada kimya, fizik, matematik gibi dersler vermiştir.³⁵

Daha önce de değinildiği üzere, hükümetin toplum kalkınması çerçevesinde Barış Gönüllüleri'nin Türk köylerinde çalışmasını onaylamasından sonra, 1963 yılından başlayarak özellikle bu alanda çalışan gönüllü sayısında artışlar yaşanmıştır. 1964 yılında Türkiye'ye gelen

³³ Özbalkan, **a.g.e.**, s.257-259.

³⁴ Akbaş, **a.g.m.**, s.93.

³⁵ Özbalkan, **a.g.e.**, s.164.

gönüllülerden 60'ı köy kalkınması, 129'u İngilizce Öğretimi, 23'ü çocuk bakım programları, diğer kalan 7'si ODTÜ'de okutman ve Barış Gönüllüleri Bürosu'nda sekreter olmak üzere çeşitli görevlerde bulunmuştur. 1965 yılında Türkiye'ye gelen gönüllülerin 65'i toplum kalkınması programında çalışmaya başlamıştır.³⁶

Barış Gönüllüleri'nin 1967 yılı raporuna göre, Türkiye'de çalışmakta olan gönüllüler içinde tarım alanında çalışan gönüllü olmazken toplum kalkınması alanında çalışan 109, eğitim alanında çalışan 252, sağlık alanında çalışan 64 ve diğer alanlarda çalışan gönüllü sayısı ise 1'dir.³⁷ Bu tarihte Türkiye'de görev yapan ve çeşitli programlarda çalışan gönüllülerin çalıştıkları programların ayrıntısına inildiğinde, İngilizce dil öğretimi olarak 260, toplum kalkınması 101, sosyal çalışmacı alanında ise 29 gönüllü görev yapmıştır. Bunun dışında 3 fiziksel terapist, 4 hemşire, 1 ev ekonomisti, 3 biyolog, 7 matematik öğretmeni, 1 diş doktoru vb. diğer alanlarda toplamda 426 Barış Gönüllüsü bulunmaktaydı.³⁸

Tüm bu verilere göre, Barış Gönüllüleri'nin en fazla çalıştığı alanın eğitim olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'de 1960 yılı sonrasında yabancı diller arasında en fazla İngilizcenin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. İngilizce öğretiminin bu denli yoğun bir şekilde faaliyetler içinde yer alması, İngilizcenin eğitim hayatında nasıl daha ön plana çıktığını ve etkisinin arttığını göstermesi açısından önemlidir.

Barış Gönüllüleri Örgütü tüm bu faaliyetlerini gerçekleştirirken, ABD Türkiye Büyükelçiliği ile sürekli olarak iletişim halinde olmuştur. Haftada bir ya da on beş günde bir, ABD Büyükelçiliği başkanlığında "Country Team Meeting" adı altında toplantılar düzenlenmiştir. Yapılan bu toplantılarda, Barış Gönüllüleri Müdürü ve Yardımcıları, örgütün faaliyetleri konusunda büyükelçiye ve diğer kurum temsilcilerine bilgi vermiştir. Barış Gönüllüleri ile ABD arasında bilgi akışı bu şekilde kesintisiz devam etmiştir.³⁹

4. Türk Barış Gönüllüleri Oluşturma Çalışmaları

1963 yılından başlayarak Barış Gönüllüleri'nin köy kalkınma faaliyetlerine Bakanlıkların da destekleri artmaya başlamıştır. Türkiye'nin

³⁶ Özbalkan, a.g.e., s.151.

³⁷ Peace Corps Congressional Presentation Fiscal Year 1968, May 1967, s. C-21, <http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1968.pdf>, Erişim Tarihi: 24.03.2015

³⁸ Peace Corps Congressional Presentation Fiscal Year 1968, May 1967, s. C-29-31, <http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1968.pdf>, Erişim Tarihi: 24.03.2015

³⁹ Fatih Erboz - Macit Soydan, **Barış Gönüllüleri 10 Karanlık Yıl**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009, s.35-36.

çeşitli bölgelerinde onlarca köyde çalışan Barış Gönüllüleri, bu konudaki faaliyetlerini arttırmak ve toplum kalkınması kapsamında yeni programlar oluşturmak için bazı üniversitelerle ortak girişimlerde bulunmuştur. Barış Gönüllüleri'nin bu yeni girişimi, ODTÜ ve Ankara Üniversitesi'nin de katılımıyla bir "Türk Barış Gönüllüleri" oluşturma çabası olmuştur.

Türk Barış Gönüllüleri kurulması çalışmalarına, Barış Gönüllüleri Türkiye Bürosu Müdürü Ross Pritchard ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörü Kemal Kurdaş öncülük etmiştir. Ross Pritchard, doksan gün boyunca Barış Gönüllüleri'ne yardım edecek ve çalışmalarda yer alacak öğrencilerin bulunması için çalışmalara başlamıştır. Ross Pritchard bu faaliyetin eğitim alanı olarak, ODTÜ sınırları içinde bulunan bir köyü pilot bölge olarak kullanmak istemiş ve ODTÜ yönetimi aldığı kararla bu isteği kabul etmiştir. Barış Gönüllüleri Türkiye Bürosu ile ODTÜ yönetimi, gönüllülerin Türkiye'deki eğitimi ve 1965 yazından başlayarak yürütülecek olan Barış Gönüllüleri-ODTÜ öğrencileri köy gelişim programını kabul etmiştir. Barış Gönüllüleri ile görev alacak öğrencilerin yalnız ODTÜ ve Ankara Üniversitesi'nden seçilmesi kararı alınmıştır. Barış Gönüllüleri yöneticileri ve ODTÜ Rektörü Kemal Kurdaş, 15 Aralık 1964'te ODTÜ öğrencilerine bu konuda çağrıda bulunmuştur. Ankara Üniversitesi S.B.F.'den 5 öğrenciyle beraber toplam 80 öğrenci bu programa katılım için başvurmuştur.⁴⁰ Bundan sonra programa katılacak gönüllüler için eğitim aşamasına geçilmiştir. Türk öğretmenlerin de bulunduğu bu hazırlık aşamasında gönüllülere; dil, sağlık, siyaset (Komünist ideoloji, 20. yüzyıldaki değişim, soğuk savaş, Sovyet dış politikası, ABD siyasal yapısı), teknik v.b. konularda eğitim verilmiştir.⁴¹

Eğitim süresi boyunca gönüllü öğrenci katılımı sayısı 45'e düşmüştür. İki ay için kendilerine 750 lira yolluk verilen öğrenciler, Temmuz ayında üniversite sınırları içerisinde bulunan köye gönderilmiştir. Bu öğrenciler faaliyetlerini gerçekleştireceği köye vardığında, yaz tatili nedeniyle köyde çok az Barış Gönüllüsü bulunmaktaydı. Öğrenciler kendi başlarına bir şeyler yapmaya çalışmış ve bu öğrencilerin bazıları köyden ayrılmaya başlamıştır. İki ay gibi kısa bir süre sonra görev yapan öğrencilerin sayısı 15'e düşmüştür.⁴²

Barış Gönüllüleri ve ODTÜ'nün birlikte yürüttüğü bu projede görev alan bazı öğrenciler, Barış Gönüllüleri ve bu girişim hakkında düşüncelerini ortaya koymuşlardır. Bu projede yer alan iki öğrenci, köyde buldukları bir

⁴⁰ Özbalkan, a.g.e., s. 229.

⁴¹ **The Peace Corps, Turkey METU-RCD Training Program**, June 21 to July 1965, Portland State College, Portland Oregon, s.11-32.

⁴² Özbalkan, a.g.e., s. 229.

buçuk ay zarfında Barış Gönüllülerini, Gönüllülerin resmi makamlar ve köylü ile olan ilişkilerini incelemiştir. Öğrencilere göre Barış Gönüllüleri'nin asıl amacı, köylüler ve idari makamlar hakkında bilgi toplamaktır. Yine bu öğrencilere göre Barış Gönüllüleri, köylerde otoriteye sahip muhtar, aza, zengin, ağa ve imamların köylüler üzerindeki tesir derecesini inceleyerek hazırladıkları raporları Barış Gönüllüleri Teşkilatı'na vermişlerdir. Öğrenciler bu raporların Barış Gönüllüleri Merkez Örgütü tarafından istendiğini ve incelenmesi istenen hususların gönüllülere ayrıntılı şekilde bildirildiğini söylemiştir. Barış Gönüllüleri ise bu raporların, Türkiye'nin gerçeklerini ortaya koyma ve sorunlarına çözüm bulma nedeniyle hazırlandığını ve bu açıdan önemli olduğunu söylemiştir.⁴³ ODTÜ Öğrenci Derneği, 18 Haziran 1966 tarihinde bir bildiri sunarak Barış Gönüllüleri Örgütü'nün, Türkiye'deki faaliyetlerinin sonlandırılmasını istemiştir.⁴⁴ Ayrıca yapılan faaliyet değerlendirme toplantısında, Barış Gönüllüleri'nin, Türk Barış Gönüllüleri oluşturma denemesinin başarısızlığa uğradığı belirtilmiştir.⁴⁵

Öğrencilerin büyük bir kısmı tarafından desteklenmeyen Türk Barış Gönüllüleri girişimi, sadece üç aylık kısa bir sürede deneme faaliyetiyle sınırlı kalmış ve başarısızlığa uğramıştır. Barış Gönüllüleri'nin oluşturmak istediği bu programın olumlu veya olumsuz yönlerini mukayese eden üniversite öğrencileri, faaliyetlerin devam etmemesi gerektiği yönünde tavrını ortaya koymuştur. Tepkilerini sadece bu açıklamalarla sınırlı bırakmayan öğrenciler, aynı konu hakkında görüşlerini sık sık dönemin basın organları yoluyla dile getirmiştir.

5. Köy Enstitüleri Boşluğu ve Barış Gönüllüleri

Köy Enstitüleri ilkokullara öğretmen yetiştirmek üzere, 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı kanun ile 1940 yılından başlayarak, tarım işlerine elverişli geniş arazisi bulunan köylerde veya onların hemen yakınlarında açılmaya başlanmıştır. Köy okullarında eğitim konusunda en sistemli yaklaşım, Köy Enstitüleri girişimiyle olmuştur. Dünya çapında özgün bir eğitim modeli olarak görülen Köy Enstitüsü girişiminden önemli sonuçlar elde edilmiştir.⁴⁶ Yurdun değişik bölgelerinde yirmi kadar enstitü açılmış ve Köy Enstitüleri'nde on bini öğretmen, sekiz bini eğitimci, bini sağlık memuru olmak üzere, yirmi bine yakın köy genci yetiştirilmiştir.⁴⁷ Köy

⁴³ Erol Gürakar- Ali Peker, "Barış Gönüllüleri", *Cumhuriyet*, 20 Eylül 1965.

⁴⁴ Erboz-Soydan, *a.g.e.*, s.90.

⁴⁵ *Devrim*, 5-18 Kasım 1969.

⁴⁶ Cevat Geray, "Türkiye'de Köy Enstitüleri Hareketi ve Köy Kalkınması", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2 Sayı:1, A.Ü Basımevi, 1969, s.197.

⁴⁷ Geray, *a.g.m.*, s.199,

Enstitüleri, belli toplumsal gerçeklerin ve belli tarihsel koşulların ürünü olarak doğmuş ve insanı kendine çevresine yabancılaştırmayan, insanın yaratıcı gücünü ulusal hayata katan, insancıl-toplumcu bir eğitimin ürünlerini vermiştir.⁴⁸ Köy Enstitüleri, yaratıcılığın ön plana çıktığı eğitim anlayışının yerine, giderek geleneksel yöntemlerin yerleştiği öğretmen okullarına dönüştürülerek 1954'te kapatılmıştır. Köy Enstitüleri'nin kapatılmasıyla, köy kalkınmasında etkili ve pratik çözümler üretebilecek, köy içinden çıktığı için köy ve köy sorunlarını iyi bilen, belirli alanlarda uzman sayılabilecek elemanlar, artık sağlanamaz hale gelmiştir. Köy Enstitüleri'nin kapatılmasından yıllar sonra, köylerde oluşan yetenekli işgücü eksikliği bir anlamda Barış Gönüllüleri ile giderilmeye çalışılmıştır.

Barış Gönüllüleri'nin, Türkiye'de başlatılan toplum kalkınması girişimlerine dâhil olmalarının başlıca nedeni, Köy Enstitüleri'nin kapatılmasıyla, köylerde çalışma hayatını düzenleyecek ve yürütecek elemanlara duyulan ihtiyaçtan kaynaklanmıştır. Dönemin Barış Gönüllüleri Türkiye Bürosu Müdürü olan Ross Pritchard, Barış Gönüllüleri'nin toplum kalkınması çerçevesinde köy kalkınması faaliyetlerine katılma gerekçesini şu şekilde açıklamıştır:⁴⁹ *“O vakitler, Türk Hükümeti'nin çeşitli örgütlerinin ve Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile çeşitli Teknik Yardım Kurumlarının köyler için programlar ve hizmetler tasarladıkları anlaşılmıştı. Fakat aynı zamanda bu programların, köylerde yaşayıp çalışarak toplum kalkınması çalışmalarını için köylülere yardım edecek “Ön-Safta Çalışan” elemanlardan yoksun buldukları da görülmekteydi. Türkiye’de “Ön-Safta Çalışan” elemanlara duyulan bu uzun süreli ihtiyacı görerek, Türk Hükümeti ile görüşülmeye başlanmasına karar verildi.”*

Türk kamuoyunda, Barış Gönüllüleri'nin toplum kalkınması girişimlerini eleştiren çeşitli kesimler olmuştur. Köy Enstitüleri'nin kapatılmasıyla oluşan yetenekli öncü elemanların eksikliğinin, Barış Gönüllüleri ile doldurulduğu ve bunun köylü sorunlarının çözümünde etkisiz olacağı dile getirilmiştir. Ayrıca Barış Gönüllülerinin yerine Köy Enstitüleri'nin olması durumunda Türk köylüsünün, kendi çocuklarıyla kendini kalkındırabileceği ifade edilmiştir. Köy Enstitüleri'nin kapatılması ve buna karşılık Türk köylerinin, maksatları şüphe çeken yabancılara açık olması eleştirilmiştir.⁵⁰ Köy çocuklarının çıkarlarını ön planda tutan bir

⁴⁸ Cevat Geray- Hürrem Arman-Ceyhan Atuf Kansu, **Cahilliğin ve Teknik Yetersizliğin Giderilmesinde Köy Enstitüleri Uygulamasından Çıkan Sonuçlar**, Türkiye Öğretmenler Sendikası Devrimci Eğitim Şurası, T.Ö.S Yayını, No:9, Ankara, 1968, s.19-20

⁴⁹ Özbalkan, **a.g.e.**, s.166.

⁵⁰ Osman K. Akol, *“Barış Gönüllüleri Mi Savaş Gönüllüleri Mi ”*, **Yön**, Sayı:75, 5 Ağustos 1966.

anlayışla eğitim veren ciddi ve gerçekçi Köy Enstitüleri programlarını yıkanların, Barış Gönüllüleri'nden medet umduğunu ifade eden ve onları eleştiren yazılar bu dönemde kaleme alınmıştır.⁵¹

6. Barış Gönüllüleri'nin Faaliyetlerine Karşı Oluşan Tepkiler

Barış Gönüllüleri'nin, Türkiye'de faaliyetlerine başladığı yıl olan 1962 yılından 1965 yılına kadar Türk kamuoyunun, Barış Gönüllüleri'nin çalışmaları konusunda eleştirilerinin basına yansımadağı anlaşılmaktadır. 1962 yılından sonra Barış Gönüllüleri'nin sayısının yıldan yıla artması ve gönüllülerin, 1963 yılı sonrası toplum kalkınması çerçevesinde, köy kalkınma programlarında yer almaya başlaması ve köy halkıyla iletişimlerinin artması, çeşitli kesimler tarafından şüpheyle karşılanmıştır. Barış Gönüllüleri'nin faaliyetlerine karşı ortaya çıkan tepkiler ulusal, yerel gazete ve dergilerde ifade edilmeye başlanmıştır.

Barış Gönüllüleri ile ilgili gazete ve dergi yazıları, 1965 yılı ortalarından itibaren daha yoğun bir şekilde yayınlanmıştır. Barış Gönüllüleri'nin faaliyetlerine ilk tepki gösterenler arasında Mehmet Başaran adlı yazar vardı. Mehmet Başaran, "Sapı USA'lı Kazma" adlı yazısında, gönüllülerin köy işlerine olan ilgisizliklerini ve bilgisizliklerini eleştirmiştir. Ayrıca, gönüllülerin çalışmalarını verimsiz olarak gördüğünü ifade etmiş ve gerçekten gönüllülerin barışçıl yönlerinin olup olmadığını sorgulamıştır. Aynı zaman da bir Köy Enstitüsü yazarı olan Başaran, Köy Enstitüleri'nin kapanmasını eleştirmiş ve bu boşluğun Barış Gönüllüleri ile doldurulduğunu ve bunun doğru olmadığını ifade etmiştir.⁵²

Özellikle basında gönüllülerin yurt içinde etnik ve din propagandaları yaptıkları, antika eşyaların yurt dışına çıkardıkları, kavga çıkardıkları şeklinde hoş görülmeven davranışların olduğu yönünde haberler yayınlanmaya başlamıştır. Yasalara göre kovuşturma gerektiren bu tür olayların üzerinde fazla durulmadığı, bu olaylara karışmış olan gönüllüler hakkında resmi bir işlem yapıp yargılanmaların olmadığı dile getirilmiştir.⁵³ Yine bu dönemde, Barış Gönüllüleri'nin köy çalışmalarında bilgiden yoksun oluşları ve köylerde yapmış oldukları çalışmaların yetersizliğine değinen yazılar, artarak gazetelerde yer almaya başlamıştır.⁵⁴ Barış Gönüllüleri'nin, "altın kap içinde Türkiye'ye sunulan bir zehirden farksız olduğunu" ve Barış Gönüllüleri'nin asıl amaçlarına biraz daha derin ve şüpheli yaklaşılmasını isteyen yazılar yazılmıştır.⁵⁵

⁵¹ Yön, 29 Nisan 1966.

⁵² Mehmet Başaran, "Sapı U.S.A'lı Kazma", **Varlık**, Sayı:652, 15 Ağustos 1965.

⁵³ Özbalkan, **a.g.e.**, s.133.

⁵⁴ Cavit Orhan Tütengil, "Barış Gönüllüleri Çıkmazı", **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1965.

⁵⁵ Refet Ural, "Barış Gönüllüleri ve Gerçek", **Cumhuriyet**, 28 Eylül 1965.

Bu dönemde Kim dergisi, oluşturduğu bir başlık altında halkın, siyasetçilerin ve bilim adamlarının Barış Gönüllüleri ile ilgili görüşlerini ele almıştır. Dergi, “Barış Gönüllülerinden Hayır Gelmez” başlığı altında, toplumun çeşitli kesimlerinden belirlediği kişilere, Barış Gönüllüleri konusunda iki soru yönelmiş ve cevaplarıyla beraber bunları dergide yayınlamıştır. Bu kişilere, “Amerikan Barış Gönüllüleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Türkiye de yararlı oluyorlar mı?” soruları sorulmuş ve birbirinden farklı nitelikte cevaplar alınmıştır. Sorulara karşılık verilen cevaplar, toplumda oluşan Barış Gönüllüsü algısını yansıtmaya açısından önemlidir.⁵⁶ Dönemin Ankara Üniversitesi S.B.F. Öğretim Üyesi ve Dış Politika Yazarı olan Prof. Dr. Şükrü Esmer, Barış Gönüllüleri konusunda kendisine yöneltilen iki soruya karşılık:

“1- Amerikan Barış Gönüllülerinin, Amerikan Gizli İstihbarat Teşkilatının (CIA) hizmetinde oldukları hakkında şüpheler vardır. Belki hepsi böyle değil. Fakat birçoklarının bu hizmette oldukları şüphesi gittikçe kuvvetleniyor.

2- Bu şartlar altında sayıları dört beş yüze varan ve yurdumuzun en uzak köylerine kadar yayılan Barış Gönüllüleri adı altındaki kimselerin Türkiye de yararlı değil zararlı olduklarına şüphe yoktur.” cevabını verirken, dönemin Köy İşleri Bakanı olan Sabit Osman Avcı, Barış Gönüllüleri konusunda kendisine sorulan soruları şu şekilde cevaplamıştır:

“1-İkinci soruyu cevaplandıracağım.

2-Bizim Halk Eğitim Teşkilatımız içinde köylerde çalışan Amerikan Barış Gönüllüleri vardır. Bunlardan bazılarını bizzat köylerde gördüm. İçlerinden bazılarının köylü ile özellikle kadın ve çocuklarla kaynaştıklarını tespit ettim. Bazı köylerde okuma odaları, sulama havuzları ve bahçe tesisi gibi hususlarda öncülük yapmaktadırlar. Yalnız barış gönüllüleri statüsünde mutlaka yeniden bir revizyon yapmak lazımdır. Bizde de Amerikan Barış Gönüllülerinin, fonksiyonlarını yerine getirecek yetişkinler vardır.”

Dönemin İstanbul Milletvekili ve Ulus Gazetesi baş yazarı olan Cihad Baban sorulara farklı bir yaklaşımla şu şekilde yanıtlamıştır:

“1-İnsanların insanlara karşılıklı yardım etmeleri ve faydalı olmaları güzel bir şeydir. Fakat ne çare ki çağımızda bu karşılıksız insanlık çabaları, samimiyetlerini ispat edemediler. Aksine daha barışı tesis edemeden nasyonalist ve emperyalist emellerin ve onların aleti olan politikanın esiri oldular...”

⁵⁶ Kim, 7-13 Aralık 1965.

2-Burada teferruatını anlatmaya lüzum görmediğim irili ufaklı birçok örnekten sonra, ben de bu samimiyetten şüphe duyduğum için Amerikan Barış Gönüllülerinin ne kadar sempatik insanlar olursa olsunlar mevcudiyetlerini sempatik telaki etmiyorum. Hem bunlar çok korkarım ki, Amerikan sempatisini zorlamak isterken tepki doğmasına vesile vermesinler...”

Barış Gönüllüleri ve Türkiye'deki faaliyetleri, amaçları konusunda soruları cevaplayan akademisyen ve siyasetçiler, Barış Gönüllüleri'nin yardım konusunda samimi olmadıklarını ve ABD'nin dış politikasının temsilcileri haline geldiklerini belirtmiştir. Akademisyen ve siyasetçilerin Barış Gönüllüleri'ne yaklaşımı bu şekilde olmuşken, halkın farklı kesimlerinden kişiler, derginin Barış Gönüllüleri konusunda kendilerine yönelttiği sorulara şu karşılıkları vermişlerdir:

“Mehmet ÜNER (Şoför)

2- Ağabey ben geçenlerde bir kız gördüm Barış Gönüllüsü dediler... O kız bizim köylerde ne yapar be ağabey? Bizim köylüyü de memleketi de hiç kimse kalkındıramazdı da, o incecik kız mı kalkındıracak. Bizim buralarda bir alay genç boşa geziyor okullar almıyormuş onları. Çoklarmış. Onları göndermeleri daha akıllıca olur. Hiç değilse bizim çocuklar...

Orhan SİVASLI (Dil Tarih Coğrafya Fakülte Öğrencisi)

1-Şu Amerikalıları da Barış Gönüllülerini de oldum olası gözüm tutmuyor. Bunun içinde Barış Gönüllüleri'nin üzerinde önemle durulmasından yanayım benim düşüncem bu.

2-Onlar çağdışı koşullara sahip bir devletin çocukları. Bize yararlı olamazlar. Sonra haklarında duyduklarımız kendilerine nefret etmemize yarıyor.

Suzan AKTOPRAK (Ev Hanımı)

1-Yine mi Amerikalılar? Hâlâ mı bunların dostluklarından hayır gelmeyeceği anlaşılmadı? Pes doğrusu!

2-Bırakın şunları Allah aşkına!

Necmi Gülcügil (Emekli Memur)

1-Amerikan barış gönüllüleri için iyi şeyler duymuyoruz. Kimisi ajan diyor, kimisi misyoner diyor. Her ne iseler bir an önce geldikleri yere gönderilmeliler.

2-Buna şu mısralarla cevap vereyim: ‘Sana senden gelir bir dad lazımsa Gayriden ümidini kes imdat lazımsa.’”

Barış Gönülleri konusunda sorulara cevap veren akademisyen ve siyasetçiler, bu oluşumun daha çok siyasi bir mekanizmanın parçası olduğunu ifade ederken, toplumun diğer kesimleri Gönüllüleri ve faaliyetlerini, gündelik hayatta kullandıkları bir dille değerlendirmiş ve yorumlamıştır.

1966 yılı sonrası, Türkiye'ye gelen Barış Gönüllüleri sayısının azaltılmasına rağmen, Gönüllülere ve ABD'ye karşı tepkiler artmaya devam etmiştir. 1966 yılı ve sonrasında, Barış Gönüllüleri ve faaliyetleri, hem basında ve halk arasında, hem de siyasi çevrelerde en fazla irdelenen konu haline gelmiştir. Barış Gönüllülerine karşı köy kalkınması ve diğer alanlarda verimsiz oldukları konusunda ortaya çıkan eleştirilerin yanı sıra Türkiye'de bulunma nedenleri konusunda çok farklı görüşler de öne sürülmüştür. Barış Gönüllüleri'nin, CIA uzantısı ve Hıristiyanlık dininin propagandasını yapan misyonerlerden oluşan bir örgüt olduğu yorumları yapılmıştır.

1966 yılında dönemin Zonguldak Milletvekili Kenan Esengin, Barış Gönüllüleri'nin gizli maksatlar için Türkiye'ye geldiğini ve bu nedenle gönüllülerin, derhal ülkeden alınmaları için yetkililere çağrıda bulunmuştur.⁵⁷ Yine gazete yazılarında, Barış Gönüllüleri'nin, misyonerlik faaliyetlerinde bulunduğu, buna dair kitap dağıttığı ve bu kitaplarda; devleti, askeri yeren ve Hıristiyanlık dinini öven propagandaların yapıldığı söylenmiştir.⁵⁸ Barış Gönüllüleri'nin, geleceğin temsilcileri olan lise çağında bulunan gençlerin, akıllarına Amerikancılığı aşıladığını, ABD dış politikasını övdüğünü, ABD yaşam tarzını özendirecek fikirleri ortaya koyduğunu düşünenler, Barış Gönüllüleri'nin ülkeden çıkarılması istenmiştir.⁵⁹

Sıtkı Ulay, Cumhuriyet öncesi ve sonrasında yaşanan iç gerginliklerin, isyanların, yıkıcı dini örgütlenmelerin, etnik çatışmaların gerçek sebeplerini ve buna destek verenlerin irdelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu sebeple, yönetimin tarihi olayların bilincinde hareket etmesi gerektiğini ve yarınlardan sorumlu olunacağını belirtmiştir. Ayrıca barış isteyen gönüllülerin, ilk olarak ABD'yi bu amaçla zorlamaları gerektiği yönünde görüşlerini ortaya koymuştur.⁶⁰

Barış Gönüllüleri Örgütü'nün, kuruluş aşamasında CIA ile bağlantı kurmak istememesine rağmen sonraki dönemde CIA örgütünün, Barış

⁵⁷ Kenan-Esengin, "Bir Çağrı", **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1966.

⁵⁸ İlhan Selçuk, "Erzincan'da Bir Kuş Var", **Cumhuriyet**, 4 Ağustos 1966.

⁵⁹ İhsan Mersinlioğlu, "Barış Gönüllüleri Zararlıdır", 17 Ağustos 1966, **Cumhuriyet**, İhsan Mersinlioğlu, "Barış Gönüllüleri Hakkında", **Cumhuriyet**, 25 Temmuz 1966.

⁶⁰ Sıtkı Ulay, "Barış Gönüllüleri", **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1966.

Gönüllüleri'nin içine sızdığı ve gönüllülerin gittikleri ülkelerin yararına çalışmadığı görüşü, bu dönemde kamuoyunun bilincine yerleşmiştir.⁶¹ 1966 yılının sonlarına doğru, Barış Gönüllüleri'ne karşı eleştiriler daha da artmış, gazete ve dergiler gönüllüleri artık Amerikan Ajanları olarak anmaya başlamıştır. Barış Gönüllüleri'nin, ABD'deki eğitimlerinden Türkiye'ye gelişlerine kadar, hangi aşamalardan geçtikleri ve Türkiye'de hangi il, ilçe ve köylerde faaliyette buldukları, listeler halinde basında yer almaya başlamıştır. Barış Gönüllüleri, bu tür yazılarda gönüllü olarak değil ajan olarak tanımlanmış ve bu yönde yorumlar yapılmıştır.⁶² Numan Kartal bir yazısında, Barış Gönüllüleri ile köylüler arasındaki ilişkiler konusunda çalışmalarında bulunduğunu ve bu incelemelere göre, gönüllülerin köylerde hiçbir işe yaramadığını, buna rağmen bu yerleşim birimlerine gönderildiklerini söylemiştir. Ayrıca, Barış Gönüllüleri'nin şüpheli bazı davranışlarından dolayı, CIA'nin Barış Gönüllüleri yapılanmasına sızdığı iddialarının kuvvetlendiğini dile getirmiştir.⁶³ Osman K. Akol yazdığı bir yazıda, Barış Gönüllüleri'nin köylerde serbestçe dolaşmasını eleştirmiş ve gönüllülerin Türk köylülerini kendi yararlarına kazanmaya çalıştığını ifade etmiştir. Gönüllülerin ses kayıt cihazları, fotoğraf ve sinema makinaları ile Türk köylüsünün içini, dışını saptadığını ve bu sayede arşivlerinin bu belgelerle dolduğunu söylemiştir.⁶⁴

Barış Gönüllüleri'nin bazılarının aniden ortadan kaybolmaları, trafik kazası sonucu öldü denilen gönüllülerle ilgili hiçbir kanıtın olmaması ve Barış Gönüllüleri içinde dost olanların bile birbirlerinin ABD'ye dönüşleri konusunda haberdar olmamaları, kendileri ile şüpheleri daha da arttırmıştır. Aynı zamanda yaşanan bu gelişmeler Barış Gönüllüleri'nin tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de "peçelenmiş bir casusluk teşkilatının uçlarından biri" olduğu yönünde yorumların yapılmasını sıklaştırmıştır.⁶⁵ Barış Gönüllüleri, ABD emperyalizminin bir yüzü ve sosyal kurumları sömüren bir yapı, emperyalizmin kılcal damarları olarak Türkiye'ye sokulan uzantı

⁶¹ Gazetede, bu yazıyı yazan kişi yaşanmış bir olaya da dikkat etmek için bu başlığı seçmiştir. Gazete makalesine başlık olan olayın gelişimi şu şekilde olmuştur: Afyon'da görev yapan Barış Gönüllüsü Marcia Hammer, Ekim ayında yapılan seçimleri merak etmiş ve 11 Ekim sabahı öğrendiği seçim sonuçlarında AP'nin kazandığını öğrenince "We Won, I am Happy" demiş ve "kazandık" diye AP'nin seçim zaferini kutlayacaktır. Selahattin Hakkı Esatoğlu, "We Won, I am Happy", **Ulus**, 28 Aralık 1966.

⁶² **Dönüşüm**, Sayı:9, 15 Aralık 1966.

⁶³ Numan Kartal, "Barış Gönüllüleri ve Türk Köylüleri", **Yön**, Sayı:75, 5 Ağustos 1966.

⁶⁴ Osman K. Akol, "Barış Gönüllüleri Mi Savaş Gönüllüleri Mi", **Yön**, Sayı:75, 5 Ağustos 1966.

⁶⁵ İlhami Soysal, "Suzi ile Meri", **Akşam**, 4 Temmuz 1966.

şeklinde tanımlanmıştır. Bu dönemde, Barış Gönüllülerinin asıl amaçlarının ne olduğu konusu gazetelerde en çok tartışılan mesele haline gelmiştir.⁶⁶

Barış Gönüllüleri, Türkiye’de bulunduğu süre içerisinde üniversitelerde, liselerde sergilemiş oldukları davranışlar ve kamuya açık alanlarda karışmış oldukları olaylar nedeniyle ciddi zorluklarla karşılaşmıştır. Kendilerine karşı basında yoğunlaşan eleştirilerin yanı sıra fiziki müdahalelerin yaşandığı olaylar meydana gelmiştir.

1965 yılında ODTÜ’de öğrencilerin siyasal görüşleri, bazı partilere karşı tutumları konusunda araştırmalarda bulunan ve ajan olduğu iddia edilen bir gönüllü, olayın açığa çıkmasıyla apar topar ABD’ye yollanmıştır. Yine Zonguldak’ın Devrek ilçesi, Dirgene köyünde ajan olarak nitelenen bir Gönüllü, bilinmeyen bir sebepten köylüler tarafından dövülmüş ve olay resmi makamlara yansıtılmadan görevden alınmıştır.⁶⁷ 22 Ocak 1966’da, dönemin Türkiye Barış Gönüllüleri Bürosu Sorumlusu David E. Berlev, Ankara’nın Bahçelievler semtinde, kendi kullandığı otomobille yaşlı bir kadına çarpmış ve ölümüne neden olmuştur. Kaçmak isterken çevrede bulunanlar tarafından yolu kesilmiş ve karakola götürülmüştür. Barış Gönüllüleri Müdürü, diplomatik bir pasaporta sahip olduğu için, yetkili savcılık tarafından serbest bırakılmıştır.⁶⁸

Ege illerinden birinde, Sanat Enstitüsü’nde İngilizce öğretmenliği yapan bir gönüllü, okul müdürünü sınıfına sokmamış ve “*Ben sizin bakanlığınızın memuru değilim, beni denetlemeye hakkınız yoktur*” demiştir. Okul Müdürü’nün şikâyet edeceğini söylemesi üzerine gönüllü müdüre karşı, “*Ben yalnız Başkan Johnson’a karşı sorumluyum*” şeklinde karşılık vermiştir. Yine Güneybatı Anadolu’da köylünün imece çalışmalarını yürütmekle sorumlu bir gönüllü, kendisinden rapor isteyen Halk Eğitim Müdürü’ne; “*Ne raporu istiyorsun, benim böyle bir mecburiyetim yok. Ben buraya kendi dinimin üstünlüğünü anlatmaya geldim. Su, yol, sağlık çalışmaları bizi değil sizi ilgilendirir, çalışın, kalkındırın memleketinizi*” demiştir.⁶⁹ Barış Gönüllüleri ile ilgili yaşanan bir başka olay da Samsun’da

⁶⁶ Metin Sarıbaş, “*Yine Barış Gönüllüleri*”; Baki Özlhan, “*Neden Az Gelişmiş Ülkeler*”; Osman K. Kadiroğlu, “*Casusluk ve Gizlilik*”; Mustafa Yorulmaz, “*Barış Evet Gönüllüsü Hayır*”; **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1966; Kemal Üstün, “*Barış Gönüllüleri*”, **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1966; Cavit Orhan Tütengil, “*Barış Gönüllüleri Tartışması*”, **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1966; Ali Hikmet Korkmaz, “*Amerikan Barış gönüllüleri ve Johnson’un Mektubu*”, **Kim**, 30 Kasım-6 Aralık 1966.

⁶⁷ **Dönüşüm**, Sayı:9, 15 Aralık 1966.

⁶⁸ **Milliyet**, 23 Ocak 1966.

⁶⁹ Bu gazete haberinde olayın geçtiği Sanat Enstitüsünün adı belirtilmemiş sadece "Ege illerinden birinde, Sanat Enstitüsü’nde" şeklinde bir yer belirtilmiştir. İlhami Soysal, “*Dost Diye Bağrımıza Bastıklarımız*”, **Akşam**, 28 Şubat 1966.

gerçekleşmiştir. Samsun 19 Mayıs Lisesi'nde tahtaya “Bugün Kara Deniz’e Bir Amerikan Uçağı Düştü” cümlesini yazdığı için ABD aleyhtarlığı yaptığı ve bunu öğrencilere yaydığı gerekçesiyle İngilizce öğretmeni Hasan Kıyafet, başka bir okula tayin edilmiştir. Bu öğretmenin yerine bir Barış Gönüllüsü'nün İngilizce öğretmeni olarak görevlendirmesi sonrasında okulun öğrencileri gönüllü öğretmeni “Yankee, Go Home!..” diye okuldan protestolarla kovmuştur.⁷⁰

Barış Gönüllüleri'nin faaliyetlerini olumsuz bulan ve bunu şiddetle eleştirenler olduğu gibi, Gönüllüleri destekleyen ve faaliyetlerini faydalı bulanlar da vardı. Birçok yararlı çalışmanın, politik ve ideolojik düşüncelerden dolayı aksatıldığını ve faydasının tüm dünyaca kabul edilen Barış Gönüllüleri'nin de aynı amaçlarla yıkılmak istendiğini ifade edenler olmuştur. Yine bu olumlu görüşte bulunanlar, Barış Gönüllüleri'nin hiçbir ülkeden çıkarılmaya çalışılmadığı, tam tersine sayılarının artırılmasını istendiğini de iddia etmişlerdir.⁷¹ 1964 yılında, İzmir Pınarbaşı İlköğretim Okulu öğretmenleri, dönemin Barış Gönüllüleri Örgütü Genel Müdürü olan Sargent Shriver'e bir mektup yollamış ve mektuplarında, kendisine ve daha önce o bölgede görev yapmış gönüllülere yaptıkları olumlu çalışmalarından dolayı teşekkürlerini iletmışlerdir.⁷²

Barış Gönüllüleri, Türkiye'de kendilerine karşı oluşan olumsuz havanın farkına varmaya başlamışlardı. 17 Aralık 1966'da Türkiye'de görev yaptıktan sonra ABD'ye dönen bir barış gönüllüsü çifti, Türkiye'den ayrılmadan önce, özellikle 1963 yılında ortaya çıkan Kıbrıs uyuşmazlığı ile beraber kendilerine tepkilerin arttığını ve ABD aleyhtarlığının başladığını söylemiştir. Gazetelere konuşan Barış Gönüllüsü çifti, ayrıca faaliyetlerinin öğrenciler tarafından eleştirildiğini, kendilerinin Hıristiyan propagandası yapmakla suçlandıklarını ve buna yönelik eleştirilerin gazetelerde daha sık bir şekilde yer aldığını dile getirerek, bu dönemde yaşadıkları tedirginliği ortaya koymuştur.⁷³ 1964-1966 yılları arasında Ankara'da görev almış bir gönüllü ise özellikle toplum kalkınması faaliyetlerine katıldıktan sonra, Barış Gönüllüleri'nin CIA'nin uzantısı olduğu ve Hıristiyanlık propagandası yapıldığı düşüncelerinin daha da arttığını ifade etmiştir. Frank Neubauer adındaki gönüllü, toplum kalkınması programlarında çalıştıktan iki ay sonra bu nedenlerden dolayı görevinden uzaklaştırıldığını söylemiştir. Yine aynı

⁷⁰ **Kim**, 7-13 Aralık 1965; Fakir Baykurt, **Türk Eğitiminde Emperyalist Etkiler**, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara, 1999, s.45.

⁷¹ Ahmet İnal, “*Barış Gönüllüleri Faydalıdır*”, **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1966.

⁷² 3rd Annual Peace Corps Report, 30 June 1964, s.44. http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/annualreport_1964.pdf, Erişim Tarihi: 24.03.2015

⁷³ **Milliyet**, 18 Ağustos 1966.

gönüllü, toplum kalkınması görevinden sonra, üniversitede İngilizce öğretimi yaparken de aynı olayların yaşandığını ifade etmiştir.⁷⁴

Barış Gönüllülerinin, gelen tepkilerle oluşan olumsuz havayı düzeltmek için bazı girişimlerde bulunduğu ve bu amaçla, MİŞ adında bir dergi çıkardığı iddia edilmiştir. Resmî olmayan bir yayın organı olan MİŞ dergisinin, bu dönemde çıkarılan Ses dergisine ilave olarak verildiği ifade edilmiştir. MİŞ adlı dergide, Türkiye’de görev alan Barış Gönüllülerinin, çalıştıkları ve uygulayacakları projelerin yer aldığı ve ABD’nin o dönemde yaşam şartlarını ve tarzını yansıtan yazılarında, bu dergide yer aldığı ifade edilen bir diğer husustur.⁷⁵ Fakat Arşivlerde, adı geçen MİŞ dergisine ait herhangi bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Bu nedenle çıkarıldığı iddia edilen derginin varlığı hakkında bilgi, sadece o dönemde yaşayanların ifadeleri ile doğrulanmıştır.

7. Türk Resmî Makamlarının Barış Gönüllüleri’ne Tepkisi ve Alınan Önlemler

1966 yılının Şubat ayında yapılan Milli Güvenlik Kurulu’nda, tarikatların, sağ-sol yapıların faaliyetlerinin daha başlamadan önlenmesine dair raporlar, Bakanlıklara ve diğer birimlere dağıtılmıştır. Bu raporlar içinde, Barış Gönüllüleri üzerinde de durulmuş ve Barış Gönüllüleri’nin zararlı çalışmalarda bulunduğu belirtilmiştir. Milli Güvenlik Kurulu toplantısı sonrasında hazırlanan raporda, Barış Gönüllüleri’nin sadece İngilizce öğretmenliği faaliyetlerinde bulunması ve köylere kadar sokulmalarının engellenmesi istenmiştir.⁷⁶ Milli Güvenlik Kurulu’nda, Genel Kurmay İstihbarat Teşkilatı ile Milli İstihbarat Teşkilatı’nın, Barış Gönüllüleri’nin Doğu Anadolu’da birtakım olumsuz faaliyetlerde buldukları ve etnik yönde bir takım propagandalar yaptıklarına yönelik görüş ve raporları, Hükümeti bu konuda bir takım tedbirler almaya zorlamıştır.⁷⁷

Milli Güvenlik Kurulu’nda, Genel Kurmay yetkililerinin Barış Gönüllüleri konusunda sundukları raporlar, kamuoyunda oluşan tepkiler ve yaşanan olaylar hükümeti kaygılandırmıştır. Barış Gönüllüleri’nin yeteri kadar verimli ve etkili olmadığı kanaatine de varan Hükümet, 1966 yılında Barış Gönüllüleri’nin sayısının azaltılması konusunda bir takım tedbirler alma yoluna gitmiştir.

⁷⁴ Karen Schwarz; **What You Can Do for Your Country**, Anchor Books Doubleday, New York, 1991, s.61-62.

⁷⁵ Erboz- Soydan, **a.g.e.**, s.120.

⁷⁶ **Milliyet**, 2 Şubat 1966.

⁷⁷ Özbalkan, **a.g.e.**, s.155.

1966 yılından sonra Türkiye'ye gelen Barış Gönüllüleri sayısında belirgin bir azalma olmasına rağmen, siyasi çevrelerin Barış Gönüllüleri'ne karşı olumsuz yaklaşımları devam etmiştir. Senatör Sıtkı Ulay, Ekim 1966'da, Başbakan tarafından cevaplandırılmasını istediği şu soruları sormuştur.⁷⁸

“1-Son günlerde artan Barış Gönüllüleri, faaliyetlerini bilhassa Doğu ve Güney Doğu illerimize tevcih etmiştir. Bunun sebebi nasıl yorumlanmaktadır?”

2-Barış gönüllülerine pasaport işlemlerinde bazı özel muameleler yapıldığı ve bir kısmına diplomatik muafiyet tanındığı doğru mudur?”

3-Barış Gönüllüleri'nin Almanya'daki bir teşkilatı ile açık temasta buldukları, alıcı-verici telsizler taşıdıkları ve muhtelif merkezlerde bazı variller içinde uçak ve helikopter benzini ithal ettikleri doğrumudur?”

Barış Gönüllüleri'ne karşı Türkiye'de oluşan olumsuz hava, Barış Gönüllüleri'nin ABD'deki Genel Merkezi'nin de dikkatini çekmiştir. Dünya Barış Gönüllüleri Örgütü Başkanı Jack Vaughan, 19 Ekim 1966 tarihinde İstanbul'a gelmiş ve Yeşilköy Hava Alanı'nın şeref salonunda, İstanbul'da bulunan Barış Gönüllüleri ile garsonun bile içeriye alınmadığı bir gizli toplantı yapmıştır. Jack Vaughan, toplantıdan sonra Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde 440 Barış Gönüllüsü ile görüşeceğini, ayrıca Başbakan ve Bakanlarla da görüşmeye çalışacağını söylemiştir.⁷⁹

15 Aralık 1966'da yapılan Türkiye Milli Talebe Federasyonu Genel Kongresi'nde, Barış Gönüllüleri'nin Hıristiyan misyonerler olduğu söylenmiş ve ülke dışına çıkarılmaları istenmiştir.⁸⁰ Bu gelişmeler üzerine Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Haluk Sayınsoy, 17 Aralık 1966 tarihinde yaptığı açıklamada, Türkiye'de bulunan Barış Gönüllüleri'nin daha çok öğretmenlik hizmetlerinde işe yaradığını belirtmiş ve anlaşması biten veya bitecek olan Barış Gönüllüleri'nin yerine öğretmenlik görevi yapanların artık daha çok tercih edileceğini söylemiştir. Bakanlık sözcüsü ayrıca, iş gücünde çalışan gönüllülerin sayısının azaltılacağını ve yapılan araştırmalar sonucu köylerde görev yapan gönüllülerden fayda sağlanmadığının anlaşıldığını ifade etmiştir. Bakanlığın bu açıklamasına rağmen, Barış Gönüllüleri sözcüsü, Türk Hükümetinin Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'den çekilmesini istediğine dair haberlerin yalan olduğunu, ayrıca Türkiye ile ilişkilerin iyi

⁷⁸ Cavit Orhan Tütengil, “Barış Gönüllüleri Tartışması”, **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1966, **Milliyet**, 2 Ekim 1966.

⁷⁹ **Milliyet**, 30 Ekim 1966.

⁸⁰ **Ulus**, 16 Kasım 1966.

yönde gittiğini ve 215 gönüllünün Türkiye'ye gelmesi için görüşmelerin sona erdiğini söylemiştir.⁸¹

22 Aralık 1966'da Türkiye Barış Gönüllüleri Müdürü Donavun McLure, yaptığı basın toplantısında, Türkiye'den ayrılmayacaklarını çünkü Türk Hükümeti'nin böyle bir talepte bulunmadığını, tam tersi olarak Türk Hükümeti'nin gelecek yıl için Barış Gönüllüsü istediğini söylemiştir. Ayrıca gönüllülerin casusluk ve dini propaganda yaptıkları iddialarını ise reddetmiştir.⁸² Bu gelişmeler yaşanırken tüm Barış Gönüllüleri Örgütü yöneticilerine ikinci sınıf diplomat statüsü tanınması için bazı girişimlerde bulunulmuştur. Bakanlar Kurulu, yöneticilere diplomat statüsünün verilmesi için 1 Ekim 1966'da aldığı bir kararla Dışişleri Bakanlığını bu konuda yetkili kılmıştır.⁸³

Yaşanan bu gelişmeler, belirsizlikler ve yapılan açıklamalar sonrasında hükümet 1966 yılının sonlarında, Barış Gönüllüleri'nin çalışmaları ile ilgili olarak şu tedbirlerin alınmasına karar vermiştir.⁸⁴

-Barış Gönüllüleri'nin toplum kalkınması programlarında başarılı olamadıkları, çalışmalarının Türkiye'nin yapısına uymadığı gerekçesiyle bu program için bundan sonra gönüllü getirilmemesi, görevleri biten gönüllülerinde iki yıl sonra ülkeyi terk etmelerine karar verilmiştir.

-Doğu Anadolu Bölgesinin özel durumu ve gönüllülerin buralardaki uygun görülmeyen davranışları nedeniyle, bu bölgede çalışan gönüllülerin Batı bölgelerine kaydırılmasına karar verilmiştir. Aynı zamanda gönüllülerin çalışma alanlarının daha çok il ve ilçelerde olacak şekilde belirlenmesi kararı alınmıştır.

-İç İşleri Bakanı Faruk Sükan, valilere gönderdiği bir genelge ile gönüllülerin davranışlarının yakından takip edilmesini ve gönüllülerin faaliyetleri konusunda sürekli olarak rapor verilmesini istemiştir.

-Toplum kalkınması, sağlık ve halk eğitimi programları yararsız oldukları nedeniyle kaldırılmış ve İngilizce öğretiminde gönüllülerin çalışmalarına karar verilmiştir.

-Dış İşleri Bakanlığı'nda Barış Gönüllüleri ile alakalı bir birim kurulacak ve gönüllülerin nerde çalıştıkları, yaptığı işler kayıt altına alınacaktır.

⁸¹ *Milliyet*, 18 Aralık 1966.

⁸² *Milliyet*, 23 Aralık 1966.

⁸³ *BCA*, T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Tetkik Dairesi, Kararname, Sayı 6/7105, Dosya No:100-31/1517.

⁸⁴ Özbalkan, *a.g.e.*, s.158-159.

-Barış Gönüllüleri Türkiye Bürosu'na yazı gönderilecek ve Trabzon Bölge Bürosu'nun (bölge halkının gönüllülerini istemediği gerekçesiyle) kapatılması istenecekti.

1968 yılı sonrası Barış Gönüllüleri Türkiye Bürosu Müdürü John Corey, gönüllülerin Türkiye'deki genel durumu hakkında ve hükümetin tavrı konusunda Washington'daki genel merkeze bilgilendirme amaçlı raporlar sunmuştur.

1968 yılı sonunda, Barış Gönüllüleri Türkiye Müdürü, Türkiye'ye ormancılık, iş-meslek eğitimi, tarımsal çalışmalar, sığır besleme, tavukçuluk, spor(antrenör olarak çalışma) ve halk sağlığı projelerini önermiş, fakat Türk Hükümeti, bu alanlarda faaliyetlerde bulunmaya çalışan Barış Gönüllüleri Örgütü'ne olumlu cevap vermemiştir. Alınan bu olumsuz cevap sonrasında, Eylül 1969'da örgüt tarafından Türkiye'ye Teknik Yardım Programı adı altında yeni bir teklifte bulunulmuştur. Barış Gönüllüleri Örgütü Türkiye Bürosu Müdürü John Corey, 5 Eylül 1969 tarihli bir mektup ile Teknik Yardım Programı konusunda, Türk Hükümeti'nin görüşlerinin bildirilmesini istemiştir.⁸⁵ Yetkili Türk makamları bu teklife de temkinli yaklaşmıştır. Bu programlar hakkında görüşü istenen Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Profesörler Kurulu, 25 Kasım 1969'da toplanarak fakültenin bu konu hakkındaki görüşünü saptamıştır. Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'deki genel durumu ve Teknik Yardım Programı konusunda oluşan fikirlerini, Dış İşleri Bakanlığı'na da bildirmiştir.

1969 yılının Eylül ayında dönemin CHP Sakarya Milletvekili Haydar Uysal, Barış Gönüllüleri hakkında Meclise soru önergesi sunmuş ve Dış İşleri, İç İşleri, Millî Savunma ve Milli Eğitim Bakanlarının cevaplandırmasını istemiştir. Haydar Uysal önergesinde, yıllarca Türkiye'de görev yapan Barış Gönüllüleri'nin; bulunulan döneme kadar ne gibi işler yaptığı, özellikle hangi konular üzerinde yoğunlaştıkları, sayılarının ne kadar olduğu, Doğu illerinde Kürtçe bilen gönüllülerin kuşku veren davranış ve eylemlerinin tespit edilip edilmediği, Barış Gönüllülerinin artık gelmelerinin

⁸⁵ Teknik Yardım Programı'na göre; bundan böyle Türkiye'ye gelecek Barış Gönüllüleri'nin en fazla % 20-30'u orta seviyede(mid career)uzmanlarından oluşacak ve gönüllülerin eğitim ve çalışma süreleri daha esnek olması sağlanacaktı. Yine bu program dahilinde; Barış Gönüllüleri, ulusal kalkınma ve planlama kuruluşları ile daha fazla kaynaştırılacak ve Türkiye'nin, Barış Gönüllüleri dışında yararlanacağı teknik yardımların kullanılmasına gönüllülerin de katılması ve rol oynaması sağlanacaktı. Bu programlar, Türkiye'ye yeni çalışma alanları yaratma, yeni program ve deneme durumlarına girilmesi, örgüt ve çalışma gruplarının oluşturulması, gönüllülerinin eşlerine iş verilmesi v.b. gibi sorumluluklar ve mali külfetler yükleyecekti. Özbalkan, **a.g.e.**, s.232. Müslim Özbalkan, "Gizli Toplantıda Görüşülen Yeni Amerikan Oyunu Barış Gönüllüleri'nin Teknik Yardımı", **Devrim**, Sayı:7, 2 Aralık 1969.

önlenmesi konusunda hükümetin bir kararı veya görüşü olup olmadığı konuları hakkında cevap istemiştir.⁸⁶

Hem kamuoyunda hem de mecliste, Barış Gönüllüleri'ne karşı tepkilerin artması sonrasında 17 Ekim 1969'da Dışişleri Bakanlığı'nda on bakanlık temsilcisinin de bulunduğu gizli bir toplantı yapılmıştır. "Yüksek Seviyede Bakanlıklar Arası Danışma Kurulu" toplantısına bakanlıklar haricinde üniversite, Genel Kurmay, Milli Emniyet temsilcileri de katılmış ve Barış Gönüllüleri Örgütü'nün Teknik Yardım Programı teklifi ile Barış Gönüllüleri'nin genel durumu ele alınmıştır. Barış Gönüllüleri'nin artık Türkiye'ye gelmemesini ve Türkiye'de görev yapanların da sayısının azaltılmasını, en yakın zamanda ayrılmaları konusunda görüşler ortaya konulmuştur.⁸⁷ Toplantıda Ankara Üniversitesi temsilcisi de Barış Gönüllüleri'nin uygulamak istediği programlar konusu üzerinde durarak, hükümetin bu çalışmalara son vermesini istemiştir.⁸⁸ Barış Gönüllüleri'nin İngilizce öğretmenliği dışındaki alanlarda görev almak için yaptıkları girişimler eleştirilmiş ve Barış Gönüllüleri'nin özellikle doğu illerindeki faaliyetlerine dikkat çekilmiştir. Toplantıda Barış Gönüllüleri'nin Genel Kurmay tarafından olumlu karşılanmadığı bilindiği için, İçişleri Bakanlığı temsilcisi gönüllülerin bu illere gönderilmediğini duyurmuştur. Genel Kurmay Başkanı temsilcisi, Barış Gönüllüleri "kapısının kapatılması" isteğinde bulunmuştur.⁸⁹

Yüksek seviyede yapılan toplantıda, Barış Gönüllüleri Örgütü'nün önerdiği teknik yardım programına karşı net ve olumsuz bir cevap çıkmamış olsa da daha sonra Türkiye'de görev yapan Barış Gönüllüleri'nin sayısına ve çalışma alanlarına bakılarak uygulanmak istenen programlar için gönüllü talep edilmediği anlaşılmaktadır.

Bu dönemde Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'deki durumu ve yaşanan çözümler yabancı ülkelerdeki basın organlarına kadar yansımıştır. Bonn'da yayınlanan Bonner General Stad Anzeiger, Türkiye'de bulunan Barış Gönüllüleri üzerine yazdığı bir makalede, "*Amerika'da casusluk yapmak için eğitilerek gönderilen, sözde barış gönüllülerinin çalışmaları artık iflas etmiştir. Türkiye'deki aydın çevreler bunların amaçlarını anlamışlar ve tasfiye yoluna gitmişler*" demiştir.⁹⁰

8. Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'den Ayrılmaları

1970 yılı sonrası Barış Gönüllüleri'nin faaliyetlerinin kesin bir şekilde sonlandırılmaması nedeniyle eleştiriler, protestolar artarak devam etmiştir.

⁸⁶ **Milliyet**, 24 Kasım 1969.

⁸⁷ **Milliyet**, 10 Kasım 1969.

⁸⁸ Özbalkan, **a.g.e.**, s. 234,237.

⁸⁹ **Devrim**, 5-18 Kasım 1969.

⁹⁰ **Milliyet**, 25 Aralık 1969.

Şubat ayının sonlarına doğru Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencileri, öğretim üyeliği yapan Barış Gönüllüleri'nin, kurum içi görevlerinin sona erdirilmesi için protestolara başlamıştır. Uzun süren protestoların sonlandırılması ve oluşan gergin ortamın çözülmesi için Gazi Eğitim Enstitüsü Kurulu, öğrencilerin isteklerini görüşmüştür. Gazi Eğitim Enstitüsü Kurulu, aldığı bir kararla Milli Eğitim Bakanlığı'ndan ders yılı sonundan itibaren okulda Barış Gönüllüleri'ne görev verilmemesini isteyeceğini açıklamıştır. Öte yandan Gazi Eğitim Tiyatrosu Öğrencileri, Barış Gönüllüleri adında bir tiyatro oyunu sahnelemiş ve tiyatro oyunu sonrasında öğrenciler, okul bahçesinde ABD bayrağını yakmıştır.⁹¹

Barış Gönüllüleri'ne karşı Türk kamuoyu tarafından yöneltilen ağır eleştirilere rağmen hükümetin bu eleştirileri kınayan veya Barış Gönüllüleri'ni koruyan bir tavrı olmamıştır. Barış Gönüllüleri yetkilileri Türk Hükümeti'nin bu tavrını açıkça görmeye başlamıştır. Türkiye'de 1970 yılı öncesi başlayan ve sonrasında devam eden Barış Gönüllüleri aleyhtarlığının artarak devam etmesi, ABD yetkililerinin bu konuda tedbirler almasına neden olmuştur.

Yaşanan gelişmelerden sonra ABD yetkilileri, şiddet ortamının oluştuğu gerekçesiyle Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'den tamamen çıkartılması veya Türkiye'ye artık gönüllü yollanmaması konusunu gündemine almıştır. ABD resmi makamları, Mart ayında aldığı bir kararla Türkiye'deki Barış Gönüllüleri sayısını mümkün olduğu kadar en az seviyeye indirmeye karar vermiştir. ABD yetkililerinin aldığı karara göre; üniversiteler ve yüksekokullarda İngilizce öğretmenliği yapan Barış Gönüllüleri gelecek yazdan itibaren yaptıkları görevleri bırakacaklar, görevini bırakacak olan bu gönüllülerin yerine de yenileri alınmayacaktı. Türk Hükümeti, ABD'nin almış olduğu bu karara karşı çıkmamıştır. Ayrıca yapılan açıklamalarda, yeniden alevlenen öğrenci şiddet hareketlerine karşı bu kararın alındığı ifade edilmiştir. Barış Gönüllüleri Türkiye Bürosu'nda görev yapan bir yetkili, devrimci öğrencilerin, Barış Gönüllüleri'ni tehdit ettiğini ve Barış Gönüllüleri'nin tesislerini bombalayacaklarını duyduğunu ifade ederek tedirginliğini ifade etmiştir.⁹²

Barış Gönüllüleri Türkiye Bürosu Müdürü, "Barış Gönüllülerine Karşı Koyma Devrimci Komitesi"nden bir mektup aldığını, bu mektupta Barış Gönüllüleri'nin, Türkiye'yi terk etmedikleri takdirde, devrimcilerin yumruklarının ineceğinin yazıldığını bildirmiştir. Bu tehditlerden Barış Gönüllüleri de haberdar edilmiş ve kendilerine ya ABD'ye dönmek ya da başka bir ülkeye gönderilmek için tercih yapma hakkı verilmiştir. Barış

⁹¹ Milliyet, 27 Şubat 1970

⁹² Milliyet, 21 Mart 1970.

Gönüllüleri yetkililerinin açıklamalarına göre, Gönüllülere karşı herhangi bir şiddet olayı yaşanmamıştı. Fakat iki kolejde çalışan 37 Barış Gönüllüsü, protestocu öğrencilerin tepkisi nedeniyle görevlerine devam edemediği ve yerlerine de başka gönüllülerin atanmayacağı duyurulmuştur. Örgüt yetkilileri, Türkiye’de sadece, çocuk yuvalarında ve bakımevlerinde görevli 40 Barış Gönüllüsü kalacağını ve durum daha kötü gitmesi durumunda, bunların da işlerini bırakacağını söylemiştir.⁹³

ABD ve Barış Gönüllüleri yetkililerinin gönüllü sayısını azaltma ve görevlerini sonlandırma durumuyla ilgili yaptığı açıklamalardan sonra, Barış Gönüllüleri’ne karşı küçük olaylar yaşanmaya devam etmiştir. 1970 yılı Aralık ayında, Kadıköy Maarif Kolejinde yaşanan bir olay, gönüllülere verilen tepkilerin hangi aşamaya geldiğini göstermesi açısından önemlidir. Kolej öğrencileri, Barış Gönüllüleri’ni protesto etmek ve ders vermelerini engellemek için çeşitli uygunsuz ve aşırı şekillerde tepkiler vermişlerdir. Bunun üzerine okulda çalışan gönüllüler, okulu terk etmiş ve yetkili bakanlık onları bu okuldan göndermiştir.⁹⁴

Aynı yıl Çocuk Esirgeme Kurumu’nun 25. Genel Kurulu’nda delege Necati Ustaoglu, Barış Gönüllüleri’nin kurumda çalışmaması konusunda bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada; Barış Gönüllülerinin Türk örf ve adetlerine ters düşen davranışlarda bulunduğunu belirterek kuruluşlarda çalıştırılmamaları gerektiği vurgulanmıştır. Bunun sonucunda aynı yıl olmasa da 13-14 Mayıs 1972 tarihinde yapılan 16. Genel Kongre tutanağında Barış Gönüllüleri Örgütü ilgili ayrıntılara girilmeden “Barış Gönüllüleri kurum bünyesinden tasfiye edilmiştir” denilerek Barış Gönüllüleri’nin kurum içindeki çalışmalarına son verildiği belirtilmiştir.⁹⁵ Barış Gönüllüleri yetkililerinin, Türkiye’de çocuk yuvalarında veya bakım evlerinde çalıştığını ve bunların gerekirse çekileceğini duyurduğu son 40 Barış Gönüllüsü’nün Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından görevlerine son verildiği anlaşılmaktadır.

Barış Gönüllüleri’nin, 1970 sonrası Türkiye’ye giriş yapmadığı Barış Gönüllüleri Örgütü’nün gerek yıllık raporlarında ve gerekse kongreye sundukları raporlardan anlaşılmaktadır. Barış Gönüllüleri’nin 1972 ve 1973 yıllarında yayınlanmış yıllık raporlarında, 1970 yılında sadece bir gönüllünün görev yaptığı ve 1971 için bir ve 1972 için beş gönüllünün Türkiye’ye gönderilmesi kararı ile ilgili veriler bulunmaktadır. Fakat 1973 raporlarında

⁹³ *Milliyet*, 21 Mart 1970.

⁹⁴ Sedat Sertoğlu, “Barış Gönüllüsünü Protesto Etmek İçin Kürsüye Pislediler”, *Milliyet*, 6 Aralık 1970.

⁹⁵ http://www.shcek.gov.tr/Kurumsal_Bilgi/Tarihce/Baris_Gonulluleri.asp
Tarihi:5.5.2010

Türkiye'deki gönüllü sayısı ve programlar hakkında herhangi bir bilgi yer almamıştır.⁹⁶ Barış Gönüllüleri'nin resmi kaynaklarında gönüllülerin, Türkiye'de 1962-1971 yılları arasında görev yaptığı belirtilmiştir.⁹⁷ Tüm bu veriler ışığında, Türkiye'de Barış Gönüllüleri faaliyetlerinin tam olarak 1972 yılında son bulduğu anlaşılmaktadır.

Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'den ayrılma sebepleri şu şekilde özetlenebilir:

-Özellikle 1963 yılı sonrası Barış Gönüllüleri'nin, toplum kalkınması programları çerçevesinde, köylere kadar gitmeleri ve buradaki faaliyetlerinin gerek halk ve gerekse aydın kesimler tarafından hoş karşılanmaması.

-Barış Gönüllüleri'nin gittiği il, ilçe ve köylerde halkın sosyal yapısını incelediği eleştirilerin artması. Barış Gönüllüleri'nin, ABD'nin CIA istihbarat kuruluşuna veri aktaran bir örgüt olarak algılanması ve Türk makamlarının bu doğrultuda raporlar hazırlaması.

-Barış Gönüllüleri'nin okullarda ve köylerde Hıristiyanlık propagandası yaptıkları iddialarının artması. Barış Gönüllüleri'nin zararlı olarak nitelendirilen bazı davranışlarda bulunmaları ve bunun halk tarafından tepkiyle karşılaşması. Bu tepkilerin yer yer protestolara dönüşmesi ve gönüllülerin çeşitli siyasi görüşteki gruplar tarafından tehdit edilmeleri.

-Türk Milli İstihbarat Teşkilatı'nın ve Genel Kurmay'ın, gönüllüler hakkında hazırladığı raporlar doğrultusunda, Gönüllülerin ülkeden ayrılmalarını istemeleri ve bu yönde hükümete baskı yapmaları.

Sonuç

Barış Gönüllüleri Örgütü'nün kuruluş yılı olan 1961'den beri 140 ülkede 220.000 Barış Gönüllüsü, çeşitli alanlarda farklı programlarda çalışmalar yapmıştır. Günümüzde hala 6.818 gönüllü, 64 ülkede, eğitim, sağlık, çevre, tarım, toplumsal kalkınma gibi çeşitli programlarda hizmet vermeye devam etmektedir.

Örgütün faaliyetleri, görev yaptıkları kimi ülkeler tarafından oldukça olumlu karşılanmıştır. Barış Gönüllüleri'nden memnun olan ülkeler,

⁹⁶ Peace Corps Tenth Annual Report, http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/annualreport_1971.pdf, Erişim Tarihi: 24.03.2015, Peace Corps Congressional Presentation Fiscal Year 1972, June 1971,s.5, <http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1972.pdf>, Erişim Tarihi: 24.03.2015, Action Congressional Presentation Fiscal Year 1973, Peace Corps Annual Operations Report, s.1-16. <http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1973.pdf>, Erişim Tarihi:24.03.2015

⁹⁷ Where Do Volunteers Go? Eastern Europe and Central Asia, <http://www.peacecorps.gov/volunteer/learn/wherepc/easteurope/>, Erişim Tarihi:24.03.2015

ihtiyaçları doğrutusunda gönüllülerin ve programların sayılarını arttırarak örgütün çalışmalarına destek vermişlerdir. Fakat kimi ülkeler tarafından Barış Gönüllüleri'nin çalışmaları, zararlı olduğu gerekçesiyle o ülkelerin resmi makamları tarafından sonlandırılmış veya olumsuz tepkilerden dolayı Barış Gönüllüleri rgt, bu ülkelerdeki çalışmalarını durdurmak zorunda kalmıştır. Barış Gönüllüleri'nin çalışmalarını sonlandıran ülkeler, açık bir dille olmasa da genel olarak gönüllülerin, CIA uzantısı olarak görev yaptığı veya misyonerlik faaliyetlerinde buldukları düşüncesiyle bu kararları almışlardır. Çeşitli devlet yönetimleri (zellikle sosyalist devletler) Barış Gönüllüleri'nin Afrika, Latin Amerika bölgelerindeki faaliyetlerini, ABD'nin ideolojik yansımaları olarak görmüş ve şiddetle eleştirmişlerdir. Bu nedenlerden dolayı bazı ülkelerde Barış Gönüllüleri'ne karşı toplu tutuklamalar bile olmuştur.

1962 yılı ve sonrasında özellikle ekonomik ve sosyal alanlarda topyekn bir kalkınma isteğinde olan Türkiye, tam da bu dönemde ABD'nin Barış Gönüllüleri konusundaki yardım tekliflerini almıştır. Barış Gönüllüleri, ABD-Türkiye İkili Anlaşmasının kabul edilmesi ile 1962 yılında Türkiye'de faaliyetlerine başlamıştır. Resmi verilere göre 1460 Barış Gönüllüsü; eğitim, sağlık, toplumsal gelişim, ekonomik kalkınma, köy kalkınması alanlarına yönelik oluşturulan çeşitli programlarda çalışmıştır. Barış Gönüllüleri, Türkiye'de farklı ekonomik, sosyal, etnik ve inanç unsuruna sahip bölgelerde görev yapmıştır. Türkiye'de görev yaptığı süre içerisinde kendilerine karşı oluşan siyasi, sosyal tepki ve baskılardan dolayı faaliyetlerini, 1971 yılından başlayarak sonlandırmak zorunda kalmıştır.

Dünyanın birçok bölgesinde sayısız ülkede görev yapan Barış Gönüllüleri'nin, CIA ajanları oldukları ve gittikleri ülkelerde i huzuru bozduklarına yönelik eleştiriler (Barış Gönüllüleri Genel Merkezi'ne göre ise suçlamalar) olmuştur. Barış Gönüllüleri, Türkiye'de görev yaptığı süre içerisinde ve sonrasında kamuoyu tarafından aynı yönde tepkiler almıştır. Barış Gönüllüleri'nin, görevleri esnasında Türkiye'nin mozaiğini bozmaya çalıştığı, etnik ve inanç unsurlarını ayırıştırarak bir çatışma ortamı hazırladıkları görüşü, hem Barış Gönüllüleri'nin görev yaptığı dönemde hem de sonraki yıllarda tartışılan bir konu haline gelmiştir. 1970 yılı sonrası sağ-sol çatışmaları, alevi-sünni gerginliği, Kahramanmaraş olayları ve tırmanışa geçen kargaşa ortamı ile toplumsal ayırışmaların oluştuğu birçok olay yaşanmıştır. Bu yaşanan olumsuz gelişmeler bazı siyasetçi, aydın ve gazeteciler tarafından Barış Gönüllüleri'nin faaliyetlerine dayandırılmıştır. Bazı Barış Gönüllüleri, gönüllüler tarafından birtakım olumsuzlukların yaşatılmaya çalışıldığını, toplumun hassas noktaları ile oynandığını, örneğin yüzyıl öncesinde yaşanmış kan davalarını araştırarak bunları tekrardan canlandırmak isteyen gönüllülerin olduğunu ve bundan sorumlu olduklarını

ifade etmiştir.

Barış Gönüllüleri, ilk aşamada Türkiye'de illerde, ilçelerde ve köylerde sıcak karşılanmışlardır. Gönüllülerin, köylülerin ihtiyaçlarına uygun programlarda yer almaları, köylülerin yaşam koşullarına uyma noktasında çaba sarf etmeleri, sempati ve mutlulukla karşılanmıştır. Fakat özellikle 1965 yılı sonrasında Barış Gönüllüleri'nin faaliyetleri, hem Türk resmi makamları hem de kamuoyunun büyük çoğunluğu tarafından zararlı olduğu gerekçesiyle eleştirilmeye başlanmıştır. Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'den ayrılış şekli de kamuoyunun memnuniyetsizliğini doğrular nitelikte olmuştur. Barış Gönüllüleri'nin, Türkiye'deki faaliyetlerinin başarısızlıkla sonuçlandığı şeklinde bir görüşe varılmış olunabilir. Fakat Barış Gönüllüleri'nin Türkiye'deki faaliyetleri sonucu ortaya çıkmış olan ekonomik, sosyal, siyasi etkilerin ABD'nin kısa ve uzun vadeli çıkarları açısından olumlu şekilde sonuçlanmış olabileceğini söylemek, yerinde bir görüş olacaktır.

KAYNAKÇA

Arşivler ve Resmi Belgeler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi, Kararname, Sayı:6/7105, Dosya No:100-31/1517.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Birleşim 39, Cilt:34, 14 Ocak 1965.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem 1, Birleşim 40, Cilt:34, 15 Ocak 1965.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, Dönem 1, Birleşim 67, Cilt:26, Sayı: 580, 2 Nisan 1965.

Executive Order-Establishment and Administration of the Peace Corps in the Department of State, March 1, 1961, <http://collection.peacecorps.gov/cdm/compoundobject/collection/p9009coll14/id/2>, Erişim Tarihi:23.03.2015

ABD Tarafından Gönderilen ve Birleşmiş Milletler Tarafından Tescil Edilen ABD-Türkiye Barış Gönüllüleri İkili Anlaşması'nın, İngilizce ve Fransızca Metinler, United Nation Treaties, Volume461, No:6651, 22 Nisan1963, United Nation Treaties, Volume 461, No:6651, 22 Nisan1963, <http://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20461/volume-461-i-6651-english.pdf>, <http://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20461/volume-461-i-6651-french.pdf> Erişim Tarihi: 24.03.2015

Peace Corps Act, Eighty-Seventh Congress of the United States of America, At the First Session, H.R.7500,Public Law,87-293,sec. 2, September 22,1961, <http://www.archives.gov/education/lessons/peace-corps/images/public-law-01.jpg> Erişim Tarihi:23.03.2015

- 1st Annual Peace Corps Report**, 30 June 1962, http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/annualreport_1962.pdf, Erişim Tarihi:24.03.2015
- 2nd Annual Peace Corps Report**, http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/annualreport_1963.pdf, Erişim Tarihi: 24.03.2015
- 3rd Annual Peace Corps Report**, June 1964, http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/annualreport_1964.pdf, Erişim Tarihi: 24.03.2015
- Peace Corps Congressional Presentation Fiscal Year 1968**, May 1967, <http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1968.pdf>Erişim Tarihi: 24.03.2015
- Peace Corps Tenth Annual Report**, http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/annualreport_1971.pdf, Erişim Tarihi: 24.03.2015,
- Peace Corps Congressional Presentation Fiscal Year 1972**, June 1971, <http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1972.pdf>, Erişim Tarihi: 24.03.2015,
- Action Congressional -Presentation Fiscal Year 1973, Peace Corps Annual Operations Report**, s.1-16. <http://files.peacecorps.gov/manuals/cbj/1973.pdf>, Erişim Tarihi:24.03.2015

Kitaplar

- Adams, Velma; **The Peace Corps in Action**, Follet Publishing Center, Chicago,1964.
- Baykurt, Fakir; **Türk Eğitiminde Emperyalist Etkiler**, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara, 1999.
- Erboz, Fatih- Soydan, Macit; **Barış Gönüllüleri 10 Karanlık Yıl**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009.
- Geray, Cevat- Arman, Hürrem- Kansu, Ceyhun Atuf; **Cahilliğin ve Teknik Yetersizliğin Giderilmesinde Köy Enstitüleri Uygulamasından Çıkan Sonuçlar**, Türkiye Öğretmenler Sendikası Devrimci Eğitim Şurası, T.Ö.S Yayını, No:9, Ankara, 1968.
- Hoopes, Roy; **The Complete Peace Corps Guide**, The Dial Press, New York, 1961.
- Madow, Pauline; **The Peace Corps**, The H.W Wilson Company, New York, 1964.
- Özbalkan, Müslim; **Gizli Belgelerle Barış Gönüllüleri**, Ant Yayınları, İstanbul, 1970.
- Schwarz, Karen; **What You Can Do for Your Country**, Anchor Books Doubleday, New York, 1991.
- The Peace Corps, Turkey METU-RCD Training Program**, June 21 to July 1965,Portland State College, Portland Oregon, 1965.

Makaleler

- Akbaş, Oktay; “*Amerikan Gönüllü Kuruluşları: Barış Gönüllüleri'nin Dünyada ve Türkiye'deki çalışmaları*”, **Gazi Üniversitesi Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, Kış 4(1), Ankara, 2006.

- Akol, Osman K.; "*Barış Gönüllüleri Mi Savaş Gönüllüleri Mi*", **Yön**, Sayı:75, 5 Ağustos 1966
- Başaran; Mehmet; "*Sapı U.S.A'lı Kazma*", **Varlık**, Sayı:652, 15 Ağustos 1965.
- Esatoğlu, Selahattin Hakkı; "*We Won, I am Happy*", **Ulus**, 28 Aralık 1966.
- Esengin, Kenan; "*Bir Çağrı*", **Cumhuriyet**, 15 Temmuz 1966.
- İnal, Ahmet; "*Barış Gönüllüleri Faydalıdır*", **Cumhuriyet**, 30 Temmuz 1966.
- Kadiroğlu, Osman K.; "*Casusluk ve Gizlilik*", **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1966.
- Kartal, Numan; "*Barış Gönüllüleri ve Türk Köylüleri*", **Yön**, Sayı:75, 5 Ağustos 1966.
- Korkmaz, Ali Hikmet; "*Amerikan barış gönüllüleri ve Johnson'un Mektubu*", **Kim**, 30 Kasım-6 Aralık 1966.
- Mersinlioğlu, İhsan; "*Barış Gönüllüleri Zararlıdır*", **Cumhuriyet**, 17 Ağustos 1966.
- _____ ; "*Barış Gönüllüleri Hakkında*", **Cumhuriyet**, 25 Temmuz 1966.
- Geray, Cevat ; "*Türkiye'de Köy Enstitüleri Hareketi ve Köy Kalkınması*", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 2, Sayı:1, A.Ü Basımevi, Ankara, 1969.
- Gürakar, Erol- Peker, Ali; "*Barış Gönüllüleri*", **Cumhuriyet**, 20 Eylül 1965.
- Özbalkan, Müslim; "*Gizli Toplantıda Görüşülen Yeni Amerikan Oyunu Barış Gönüllüleri'nin Teknik Yardımı*", **Devrim**, Sayı:7, 2 Aralık 1969.
- Özilhan, Baki; "*Neden Az Gelişmiş Ülkeler*", **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1966.
- Sarıbaş, Metin; "*Yine Barış Gönüllüleri*", **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1966.
- Selçuk, İlhan; "*Erzincan'da Bir Kuş Var*", **Cumhuriyet**, 4 Ağustos 1966.
- Sedat Sertoğlu; "*Barış Gönüllüsünü Protesto Etmek İçin Kürsiye Pislediler*", **Milliyet**, 6 Aralık 1970.
- Soysal, İlhami; "*Dost Diye Bağrımıza Bastıklarımız*", **Akşam**, 28 Şubat 1966.
- _____ ; "*Suzi ile Meri*", **Akşam**, 4 Temmuz 1966.
- Tütengil, Cavit Orhan; "*Barış Gönüllüleri Çıkmazı*", **Cumhuriyet**, 16 Eylül 1965.
- _____ ; "*Barış Gönüllüleri Tartışması*", **Cumhuriyet**, 21 Ekim 1966.
- Ural, Refet; "*Barış Gönüllüleri ve Gerçek*", **Cumhuriyet**, 28 Eylül 1965.
- Ulay, Sıtkı; "*Barış Gönüllüleri*", **Cumhuriyet**, 4 Kasım 1966.
- Üstün, Kemal; "*Barış Gönüllüleri*", **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1966.
- Yorulmaz, Mustafa; "*Barış Evet Gönüllüsü Hayır*", **Cumhuriyet**, 19 Aralık 1966.

Sürelî Yayınlar**Dergiler**

Kim

Devrim

Dönüşüm

Varlık

Yön

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Milliyet

Ulus

İnternet Kaynakları

Speech of Senator John F.Kennedy, Cow Palace, San Francisco, CA, November 2,1960, <http://www.presidency.ucsb.edu/index.php> Erişim Tarihi:24.03.2015

Speech of Senator John F. Kennedy, Cow Palace, San Francisco, Calif., November 2, 1960. http://www.jfklink.com/speeches/jfk/nov60/jfk021160_cow01.html,Erişim Tarihi: 23.03.2015

Kennedy Michigan Speech, <http://www.peacecorps.gov/about/history/>

Erişim Tarihi: 21.3.2015

First Group of Peace Corps Volunteers, <http://www.peacecorps.gov/about/history/>

Erişim Tarihi:22.03.2015

Where Do Volunteers Go?Eastern Europe and Central Asia <http://www.peacecorps.gov/volunteer/learn/wherepc/easteurope/>, Erişim Tarihi:24.03.2015

<http://www.u-s-history.com/pages/h1586.html>, Erişim Tarihi:24.03.2015.

<http://www.blackpast.org/?q=gah/operation-crossroads-africa-1958>, Erişim Tarihi:24.03.2015

http://www.shcek.gov.tr/Kurumsal_Bilgi/Tarihce/Baris_Gonulluleri.asp, Erişim Tarihi: 5.5.2010.